

Norges miljø- og
biovitenskapelige
universitet

Masteroppgave 2017 30 stp
Fakultet for landskap og samfunn

Konsesjonsgitt etablering og drift av reguleringsmagasin - Hva må grunneiere akseptere og tåle?

The establishment and operation of reservoirs –
Landowners' expected level of tolerance

Tale Kjøsnes
Master i Eiendom

Forord

Denne masteroppgaven markerer avslutningen på mitt studium, Master i Eiendom, ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU). Oppgaven tar utgangspunkt i den eiendomsfaglige og juridisk rettede delen av studiet, og berører juridiske temaer innenfor forvaltningsretten, tingsretten og vassdragsretten.

Temaet valgte jeg med bakgrunn i observasjoner etter å ha bodd i flere kommuner med regulerte vannmagasiner og vassdrag. Samt en interesse for å identifisere og i hovedtrekk beskrive sentrale normer eller bestemmelser (private- og/eller offentligrettslige) som er relevante å ta i betraktning ved konflikter mellom eiendoms- og offentlige interesser, slikt som de er beskrevet i oppgaven. Tross personlig interesse for temaet og problemstillingene, er denne masteroppgaven utelukkende skrevet på objektivt grunnlag.

Jeg vil rette en stor takk til alle som har hjulpet meg med å utforme denne oppgaven. Først av alt en stor takk til Per Christian Bøe, sjefingeniør i konsesjonsavdelingen ved Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE), for uvurderlige og grundige tilbakemeldinger både innledningsvis i prosessen og ikke minst i sluttspurten. Videre vil jeg takke veilederen min, Steinar Taubøll, for veiledning og fokuset på de praktiske detaljene så oppgaven ble så god som mulig. Til slutt vil jeg takke foreldrene mine for korrekturlesning, og spesielt faren min for også å ha vært en god faglig sparringspartner underveis.

Ås, mai 2017

Tale Kjøsnes

Sammendrag

Oppgaven tar for seg vern av grunneiere i noen situasjoner tilknyttet konsesjonspliktige reguleringsmagasiner etter vassdragsreguleringsloven. Herunder tar oppgaven sikte på å beskrive rettstilstanden for i hvilken grad eiere av fast eiendom tilgrensende mot vassdrag må akseptere eller tåle etablering av reguleringsmagasin ved konsesjon, at konsesjonær endrer manøvrering av vannet under konsesjonsperioden, eller at det blir foretatt endringer i konsesjonsvilkår.

Oppgaven redegjør for eiendomsretten og den rådighet en grunneier har som følge av denne, og konsesjon nevnes som en offentligrettslig begrensning i grunneierens utnyttelse av eiendommen. Videre fokuserer oppgaven på vernet, og derunder erstatningsvernet, en berørt grunneier har når den pålegges en slik begrensning gjennom konsesjonsprosessen og senere påfølgende revisjonsprosess av konsesjonen. Mellom disse prosessene - underveis i konsesjonsperioden - beskrives det hvilket vern, derunder erstatningsrettslig, grunneier har når konsesjonær handler utover og innenfor grensene en konsesjon setter. Det stilles her spørsmål til om eventuelle begrensninger av grunneiers rådighet som da oppstår, er naboettslige og ikke offentligrettslige.

Som et resultat av den tverrfaglige kompetansen som står i fokus i løpet av eiendomsfagstudiet ved NMBU, anvendes en samfunnsfaglig kvalitativ metode *i kombinasjon* med et juridisk metodegrunnlag for å beskrive den rettslige tilstanden. Ut ifra denne vinklingen vil oppgaven redegjøre for gjeldende rett samtidig som den drøfter dette i en samfunnsmessig sammenheng.

Abstract

This master thesis discusses the protection of landowners' interests in some situations connected with reservoirs that are subject to concession according to Lov om vasdragsreguleringer. The thesis hereby aims to describe the legal position in what extent real estate owners must accept or tolerate the establishment of reservoirs that are subject to concession, that the concessionaire alters the manoeuvre of the water during the concession period or that the concession terms are being audited.

The thesis clarifies the extent of the property rights and the owners right to prevail that follows it, during which the concession is a governmental limitation of the owners right to prevail of the property. Furthermore, the thesis concentrate on the affected owners' rights to compensation when imposed such limitations during the concession process, and later auditing process. For the period between these processes; during the concession period; the thesis aims to describe the owners' right to compensation when the concessionaire acts beyond or within the limits of the concession. Thereunder, the thesis processes the question if the limitations to the owners right to prevail that then arises, are law relating to the rights of neighbours or governmental limitations.

Because of the interdisciplinary competence being in centre of the study of property law at NMBU, the thesis' bases on the use of qualitative methods combined with the legal method to describe the legal position. Based on this angle, the thesis aims to describe the current law as well as discussing this in a social relation.

Innholdsfortegnelse

FORORD.....	3
SAMMENDRAG	5
ABSTRACT	6
1 INNLEDNING	9
1.1 BAKGRUNN OG AKTUALITET.....	9
1.2 PROBLEMSTILLING	13
1.2.1 Avgrensninger.....	14
1.3 METODE	15
1.3.1 Alminnelig juridisk metode.....	15
1.3.2 Kvalitativ metode	17
1.3.3 Reliabilitet og validitet	17
1.4 OVERSIKT OVER FREMSTILLINGEN.....	18
2 EIENDOMSRETEN OG DENS OMFANG.....	20
2.1 INNLEDNING	20
2.2 UTGANGSPUNKTET FOR EIERS RÅDIGHET OVER SIN FASTE EIENDOM	20
2.3 BEGRENSNINGER I EIERS FAKTISKE OG JURIDISKE RÅDIGHET.....	23
2.3.1 Privatrettslige begrensninger.....	23
2.3.2 Offentligrettslige begrensninger	23
3 KONSESJONSINSTITUTTET SOM EN OFFENTLIGRETTLIG BEGRENSNING I EIENDOMSRETEN 24	
3.1 INNLEDNING	24
3.2 KONSEJONSSYSTEMET ETTER VASSDRAGSRETEN.....	24
3.3 KONSEJONSPLIKT ETTER VASSDRAGSREGULERINGSLOVEN.....	25
3.3.1 Forholdet til vannressursloven	25
3.3.2 Forholdet til naboloven og "det tosporede system"	25
3.4 HENSYNET TIL GRUNNEIERINTERESSER I KONSEJONSPROSESSEN ETTER VASSDRAGSREGULERINGSLOVEN..	26
3.4.1 Omfattende høringsrunder	27
3.4.2 Interesseavveiningen for om konsesjon skal gis.....	27
3.4.3 Fastsettelse av konsesjonsvilkår.....	30
4 HVOR GÅR GRENSEN FOR LOVLIG MANØVRERING INNENFOR MANØVRERINGSREGLEMENTET?	35
4.1 INNLEDNING	35
4.2 BAKGRUNNEN FOR AT DET ER ROM FOR TOLKNING AV RETTEN TIL Å FRITT DISPONERE OVER MAGASINENE	35
4.2.1 Magasindisponeringen lovforarbeidene legger til grunn.....	36
4.2.2 Den forutsatte magasindisponeringen ved innvilgelsen av konsesjonene 1960-1990	37
4.2.3 Dagens normale magasindisponeringen.....	37
4.2.4 Magasindisponeringen etter manøvreringsreglementet.....	39
4.3 SITUASJONER HVOR KONSEJONÆR FRAVIKER MANØVRERINGSREGLEMENTET.....	41
4.3.1 Lovlige fravik fra manøvreringsreglementet.....	41
4.3.2 Ulovlige fravik fra manøvreringsreglementet	44
4.4 ENDRET MAGASINDISPONERING OG KONSEKVENSER FOR GRUNNEIERINTERESSER	45
4.4.1 Konsekvenser for enkeltpersoner	45
4.4.2 Konsekvenser for næringsvirksomhet	46
4.5 UTGANGSPUNKTET FOR HVA GRUNNEIERE MÅ TÅLE AV NYE SKADER/ULEMPER DE BLIR PÅFØRT	47
4.5.1 Erstatning etter vrl. § 47 som brudd på konsesjonen eller vrl. § 5 sin aktsomhetsplikt...	47
5 FRI MANØVRERING SETTER PRIVATRETTLIGE BEGRENSNINGER I EIERS RÅDIGHET	49

5.1	INNLEDNING	49
5.2	NÅR BEGRENSEN I EIERS RÅDIGHET GÅR FRA Å VÆRE OFFENTLIGRETTLIG TIL Å VÆRE PRIVATRETTLIG	49
5.3	NABOLOVEN § 2	50
5.3.1	<i>Unødvendig eller urimelig "skade" eller "ulempe"</i>	50
5.3.2	<i>Tålegrensen</i>	51
5.3.3	<i>Om forholdet er teknisk eller økonomisk mulig å hindre eller begrense.....</i>	52
5.3.4	<i>Vurderingen av om skaden eller ulempen er "urimelig"</i>	53
5.3.5	<i>Brudd på granneloven § 2</i>	57
6	KORT OM REVISJONSINSTITUTTET ETTER VREGL.	59
6.1	INNLEDNING	59
6.2	FORMÅLET MED REVISJONSINSTITUTTET	59
6.2.1	<i>Hvordan revisjonsinstituttets formål begrenser endringskompetansen.....</i>	60
6.3	ADGANGEN TIL Å KREVE REVISJON	60
6.3.1	<i>Revisjonsadgangen i vregl. § 10 nr. 3 første ledd og vilkårsendring med hjemmel i vregl. § 10 nr. 3 annet ledd.....</i>	61
6.3.2	<i>Revisjonsadgang med hjemmel i klausul inntatt i manøvreringsreglementet.....</i>	62
6.3.3	<i>Forvaltningsorganets omgjøringsadgang etter fvl. § 35.....</i>	63
6.3.4	<i>Forvaltningens ulovfestede omgjøring sadgang</i>	64
6.3.5	<i>Adgang til å fornye en tidsbegrenset konsesjon som har utløpt.....</i>	65
6.3.6	<i>Adgang til å endre konsesjonsvilkår når det kun er fastsatt prøvereglement</i>	66
6.4	REVISJONSPROSESSEN	66
6.4.1	<i>Høring av revisjonsdokumentet</i>	67
6.4.2	<i>NVEs sluttbehandling; interesseavveiningen</i>	68
6.4.3	<i>Særlig om interesseavveiningen ved endring av manøvreringsreglementet.....</i>	69
6.5	HVILKEN BETYDNING HAR DEN FORESTÅENDE REVISJONSBEVLGENS FOR REVISJONSINSTITUTTET?	69
7	OPPSUMMERING	71
7.1	INNLEDNING	71
7.2	NÅR DET ETABLERES VASSDRAGSREGULERING ETTER GITT KONSESJON	71
7.3	NÅR KONSESJONÆR ENDRE MANØVRERINGEN AV VANNET	72
7.4	NÅR KONSEJONSVILKÅRENE REVIDERES	73
7.5	FORSLAG TIL VIDERE REDEGJØRELSER INNENFOR TEMAET	74
	LITTERATURLISTE.....	75

1 Innledning

1.1 Bakgrunn og aktualitet

Det er rundt 50 år siden majoriteten av konsesjonene til reguleringsmagasin ble gitt. Sett i lys av samfunnsutviklingen siden den tid, er det aktuelt og relevant å beskrive rettstilstanden for grunneieres vern og hensyn etter gjeldende rett og i en samfunnsmessig kontekst. I det følgende beskrives nærmere bakgrunnen for problemstillingen og temaets aktualitet.

Det er vanligvis vassdragsreguleringsloven av 14. desember 1917 nr. 17 (heretter vregl.) som omfatter etableringen av reguleringsmagasin, jf. vregl. § 1, og fastsetter at disse er konsesjonspliktige jf. vregl. § 2, fordi tiltakenes omfang normalt oppfyller volumkravene i vregl. § 2 første ledd bokstav a og b. Det er derfor hovedsakelig denne loven oppgaven vil ta utgangspunkt i ved beskrivelsen av gjeldende rett. Spesielt interessant er det å beskrive rettstilstanden med utgangspunkt i denne loven, ettersom den fyller 100 år i år (2017). Det kan stilles spørsmål ved hvilken samfunnsutvikling lovgiver i sin tid tok høyde for, i forhold til situasjonen vi har i dag.

I forbindelse med markeringen av dette jubileet, har Olje og energidepartementet (OED) initiert en revisjon av vassdragsreguleringsloven av 1917 ved høringsforslaget de kunngjorde 18.11.2016 med høringsfrist 17.02.2017. Formålet er kun å forenkle loven, herunder foreta språklige endringer og en justert lovstruktur. De vektlegger at det ikke skal foretas materielle endringer, med unntak av noen små endringer som ikke får konsekvenser av særlig betydning¹. Fordi endringen ikke vil føre til betydelige materielle endringer, vil ikke forslaget og uttalelsene til den reviderte loven bli viet mye oppmerksomhet i oppgaven. At loven er dagsaktuell og anses å ha et behov for å ajourføres, er likevel med på å underbygge temaet og problemstillingenes aktualitet.

Når offentlige myndigheter beslutter å gi konsesjon etter vassdragsreguleringsloven og derav tillatelse for ekspropriasjon til et vassdragstiltak, har de vektlagt hensynet til storsamfunnets interesser i en interesseavveining. Ulempene og skadene tiltaket medfører for blant annet grunneiere har derav ikke veid opp for fordelene tiltaket har for samfunnet.

¹ OED (2016) s. 7

Storsamfunnets nytte av vannkrafttiltak er blant annet hvordan det gir økt forsyningssikkerhet av strøm med en høy grad av pålitelighet og kvalitet². De forsyningssikkerhetsmessige fordelene har bidratt til at Norges strømforsyning i dag nærmest utelukkende produseres av vannkraft³. Riktignok er ikke minst storsamfunnets klimamessige fordeler ved at vannkraften er fornybar og utslippsfri, drivkraften bak etableringen.

Miljøaspektet er stadig viktigere for norske myndigheter⁴, for ikke å nevne resten av verden. Det har vært et økt fokus på de menneskeskapte klimaendringene i moderne tid, eksempelvis i form av verdensomfattende klimaavtaler som Kyoto-avtalen (2005) og Parisavtalen (2016). Dette henger sammen med vannkraft på den måten at Norge og Europa vil øke produksjonen av fornybar og utslippsfri kraft, for å redusere den termiske kraftproduksjonen med kull og gass som energikilde. Det nordiske kraftsystemet blir i økende grad integrert i det øvrige Europeiske systemet⁵ (gjennom eksempelvis kabler til Tyskland og England), og derfor vil Norge som en ”vannkraftnasjon” få en ytterligere etterspørsel etter utslippsfri vannkraft⁶.

Denne prioriteringen av klimavennlig kraft over termisk kraft er også nyttig rent samfunnsøkonomisk, fordi vannkraft er billig. Derfor er det en fordel for storsamfunnet at vannkraftproduksjonen opprettholdes med en magasindisponering som gir stor kraftproduksjon. Alternativet hvis vannkraftproduksjonen reduseres, er at den må erstattes med produksjon fra andre energikilder. Dette vil i dag bety at man må øke produksjonen fra termiske kraftverk, fordi Europas kraftsystem i hovedsak baserer seg på en termisk kraftproduksjon. Det medfører høyere strømpriser og et økt behov for å bygge ut ytterligere vannkraft i Norge⁷.

Det er nærliggende å anta at øvrige interessers hensyn fort blekner sett opp imot nevnte fordeler etableringen av vannkraft har for storsamfunnet. Likevel ble konsesjonssøknaden til Skognesdalen kraftverk og Steinnes kraftverk i Ullsfjorden avslått i 2015⁸ på det grunnlag at skadene og ulempene for allmenne interesser og grunneierinteresser var større enn nytten

² OED et al. (2007) s. 45

³ Meld. St. 25 (2015-2016) s. 7

⁴ Meld. St. 25 (2015-2016) s. 9

⁵ Statnett (u.å.) s. 3

⁶ OED et al. (2007) s. 44

⁷ OED et al. (2007) s. 44

⁸ NVE (2015) saksnr. 200700647

kraftproduksjonen kunne få⁹. Likeså ble konsesjonssøknaden om utbygging av Eitrheim- og Tokheimvassdraget avslått i 2005¹⁰, men NVEs innstilling med begrunnelse for hvorfor er her ikke tilgjengelig.

Avslagene og tilhørende begrunnelse til minst en av sakene taler derfor for at øvrige interessers ulemper og skader kan veie tyngre enn storsamfunnets fordeler av vassdragstiltaket. Det er derfor av interesse å beskrive hvorvidt hensynet til grunneiere blir tillagt vekt i slike interesseavveininger.

Bortsett fra de to avslagene på konsesjonssøknadene, har likevel de øvrige av de 52 konsesjonssøknadene for større (over 10MW) og konsesjonspliktige vannkraftiltak som har blitt ferdigbehandlet siden 1966, blitt innvilget konsesjon¹¹ - noe som betyr at blant annet hensynet til grunneiere ikke ble tillagt mest vekt i interesseavveiningen. Likevel kan skadene og ulempene eierne påføres være betydelige. Det er derfor av interesse å beskrive i hvilken grad grunneierne må akseptere eller tåle ulempene og skadene de påføres ved *etableringen* av et vassdragstiltak.

Grunneiere kan videre også bli påført nye og uforutsette ulemper eller skader i *etterkant* av en konsesjonsprosess, altså under selve konsesjonsperioden. Dette som følge av at forholdene ikke ble behandlet og forutsett i konsesjonsprosessen, ved at konsesjonær anser seg berettiget til å manøvrere fritt innenfor manøvreringsreglementet eller ved at konsesjonær fraviker manøvreringsreglementet.

Konsesjonærs antatte frihet til å manøvrere innenfor manøvreringsreglementet, kan føre til at det oppstår nye driftsmønster i vanddisponeringen. Utviklingen i kraftmarkedet siden 1990-tallet har gjort at dette stadig blir mer sannsynlig, ettersom man i større grad ser at det foretas økt døgnregulering¹² og effektregulering blant kraftverkene¹³. En slik regulering innebærer hyppig økning og reduksjon i vannstanden for å produsere kraft mest mulig effektivt ut ifra tilbud og etterspørsel i markedet. I tillegg kan den forestående utrulling av ”Avanserte Måle- og Styringsystemer”, kjent som AMS, i alle norske hjem innen 2019 kunne

⁹ NVE (2013) s. 1

¹⁰NVE (2005b) saksnr. 200204675

¹¹ NVE (u.å.-b) Med utvalg: ”Vannkraft” + ”Større kraftverk (>=10MW)” + ”Ferdig behandlet”

¹² OED et al. (2007) s. 92

¹³ Stiansen og Haagensen (2002) s. 367

underbygge en økt sannsynlighet for endring av driftsmønster til effektregulering.

Forbrukerne vil med AMS få bedre oversikt over strømforbruket sitt, samt en betydelig bedre oversikt over sanntids strømpriser¹⁴, slik at de kontinuerlig kan regulere strømforbruket sitt etter strømprisene. På den måten kan etterspørselen etter strøm i markedet slik konsesjonær kjenner den, bli langt mer dynamisk, og derav kan konsesjonær føle behov for å disponere magasinene mer ”dynamisk” ved effektregulering.

Endret driftsmønster er i stor grad noe konsesjonær selv initierer. At konsesjonær fraviker manøvreringsreglementet kan også være tilsiktet av økonomiske motiver, men i de fleste tilfeller er det forårsaket flom eller en sjelden gang tørke. Med de forespeilede klimaendringene vil man ifølge Miljødirektoratets egne nettside for miljøinformasjon, få en hyppigere forekomst av ekstremvær som hetebølger og ekstrem nedbør, samt økt snø- og issmelting¹⁵. Noe som det er rimelig å anta vil føre til hyppigere forekomster av flom og tørke, og derav vil trolig også manøvreringsreglementet fravikes oftere.

Det har vært flere reaksjoner fra lokale innbyggere i mediebildet vedrørende konsekvensene som følge av endret manøvrering:

Eksempelvis, etter at Selbusjøen i tiår var preget av periodevis ekstrem lav vannstand om sommeren, sendte regjeringen i mars 2014 ut pressemelding om at det skulle iverksettes tiltak for å bedre vannstanden¹⁶. På tross at det samme år ble fastsatt strengere konsesjonsvilkår, var det i mai samme år en reportasje fra NRK Trøndelag som kunne fortelle at lokalbefolkningen raste over fortsatt lav vannstand. Den fortsatt lave vannstanden skyldtes gode kraftpriser, slik at det var gunstig for Statkraft å tappe magasinet¹⁷. I oktober året etter var derimot situasjonen en helt annen i Selbusjøen, ettersom vannmagasinet var fullt og det heller var en overhengende fare for flom¹⁸.

Et annet eksempel er Mjøsa som i mai 2010 hadde en ”svært lav” vannstand som følge av at høyereliggende magasiner var tomme. Det førte til at turistskipet Skibladner ikke kom i gang med trafikken slik den pleier på den tiden av året, noe som kunne føre til økonomiske tap for virksomheten¹⁹. I 2012 kunne selskapet bak virksomheten melde om at de hadde pengetrøbbel nettopp som følge av økonomiske tap, men da var tilfellet at turistskipet måtte ligge til kai på grunn av flom²⁰. I de senere årene har virksomheten en rekke ganger uttrykt frustrasjon i media for at

¹⁴ NVE (2017a)

¹⁵ Miljødirektoratet (2016)

¹⁶ Nilsen (2014)

¹⁷ Heggedal og Nilsen (2014)

¹⁸ Lien (2015)

¹⁹ Sveen (2010)

²⁰ Haakenstad (2012)

vannstanden er enten for lav eller for høy til at de kan drive som normalt²¹.

Avhengig av de tre årsakene til endret manøvrering, er det et spørsmål om hvorvidt konsesjonær er berettiget til å foreta slike manøvringer. Spesielt sett i lys av at konsesjonene gjerne ble gitt for flere tiår siden, når situasjonene man står overfor i dag ikke ble tatt høyde for ved fastsettelsen av reglementet. I tillegg til at det er interessant å beskrive i hvilken grad grunneiere må akseptere eller tåle ulemper og skader dette medfører, og eventuelt hvilke erstatningsregler som vil gjøre seg gjeldende.

At flere av de eldre konsesjonene nærmer seg 50 år gamle, betyr at det snart nærmer seg år 2022 hvor disse eldre konsesjonene kan revideres. Sammenstilt med de øvrige konsesjoner med ulik revisjonstidsbestemmelse, der hovedregelen er 30 år, jf. vregl. §10 nr. 3 første ledd²², er det derfor totalt 430 vannkraftkonsesjoner²³ som kan revideres innen 2022. Frem til i dag er det kun seks ferdig behandlede revisjonssaker ved Kgl.res. og 43 saker er under behandling²⁴. Dette innebærer en forestående ”revisjonsbølge” med hensyn til konsesjonssaker for vassdragsreguleringer. Etter 2022 vil man i tillegg få et hyppigere og mer helhetlig system for revisjon av konsesjoner i 30 års-sykluser²⁵. Revisjonsepoken vi står fremfor i nær fremtid gjør det derfor interessant å beskrive hvorvidt grunneiere må akseptere eller tåle endringer i konsesjonsvilkårene ved revisjon.

1.2 Problemstilling

Basert på bakgrunnen for oppgaven som redegjort for i kap. 1.1 ovenfor, er problemstillingen sammensatt av tre delproblemstillinger som fokuserer på henholdsvis tre ulike aspekter ved vassdragsreguleringen; hvordan eiere av fast eiendom blir vernet gjennom konsesjonsprosessen, under konsesjonsperioden og i prosessen for revisjon av konsesjonsvilkår. Under konsesjonsperioden er det relevant å drøfte adgangen konsesjonær har til fritt å regulere innenfor konsesjonen, og hvilke rettsvirkninger det vil få for konsesjonær dersom vannstanden endres utover manøvreringsreglementets grenser.

²¹ Rikoll og Sponberg (2012)

²² Stiansen og Haagensen (2002) s. 384

²³ NVE (2016)

²⁴ Bøe (2017)

²⁵ OED et al. (2007) s. 85

I uttrykket ”vern” av grunneiere legger jeg hvilke hensyn som skal tas til eiere av fast eiendom i henhold til lov, vektleggingen av grunneierinteressene i en interesseavveining om konsesjon eller revisjon skal foretas, muligheten de har for påvirkning og retten de har til erstatning som kompensasjon for eventuelle skader og ulemper de blir påført.

Med «grunneierinteresser» legger jeg rent faktisk til grunn landbruks-, skogbruks- og næringsvirksomhet o.l. forbundet med fast eiendom som drives i eller i tilknytning til et vassdrag. Videre omfatter grunneierinteresser også fast eiendom for øvrig, herunder brygger, båthus og andre faste innretninger forbundet med denne, i tilknytning til et vassdrag. Det vises for øvrig til kap. 2.2 nedenfor.

Oppgavens problemstilling er følgende;

I hvilken grad må grunneiere tilgrensende mot vassdrag akseptere eller tåle etablering av reguleringsmagasin ved konsesjon, at konsesjonær endrer manøvreringen av vannet under konsesjonsperioden eller at det blir foretatt endringer i konsesjonsvilkår.

1.2.1 Avgrensninger

Som det også fremgår av problemstillingen, vil oppgaven avgrenses til å fokusere på forhold tilknyttet reguleringsmagasin innenfor vassdragsreguleringer. Dette fordi det er av særlig interesse å se på forhold som har konsekvenser for grunneierinteresser nettopp som følge av at vannet kan magasineres.

Oppgaven vil avgrenses til å kun beskrive rettstilstanden med tanke på grunneieres vern, fordi det ville blitt for omfattende å også ta for seg øvrige interessers (allmenne interesser og miljøinteresser) hensyn. Ifølge Ot.prp. 39 (1998-1999) må begrepet ”allmenne interesser” tolkes vidt, slik at berørte grunneierinteresser kan utgjøre en allmenn interesse i tilfellene de har en så stor betydning som tilsier det²⁶. Jeg avgrenser oppgaven til ikke å omfatte disse tilfellene, ettersom en utredning og drøfting av vernet av allmenne interesser i omfang ville tilsvart en egen masteroppgave.

²⁶ Ot.prp. 39 (1998-1999) s. 120

1.3 Metode

Fordi problemstillingen legger opp til at oppgaven skal beskrive rettstilstanden tilknyttet nevnte temaer, er metodegrunnlaget for oppgaven alminnelig juridisk metode. Samtidig vil det juridiske metodegrunnlaget suppleres i like stor grad av en samfunnsfaglig kvalitativ metode. Dette begrunnes i at som en masteroppgave i eiendomsfag er det også nødvendig og relevant å sette dette i en samfunnsmessig kontekst. Dette innebærer en tverrfaglig vinkling som skiller seg fra rene juridiske oppgaver ved studiet i rettsvitenskap, og er heller representativt for kompetansen man vil besitte etter fullført studiet i Master i Eiendom på Ås.

1.3.1 Alminnelig juridisk metode

Metodegrunnlaget som delvis består av alminnelig juridisk metode, sikter til at beskrivelsen av rettstilstanden tar utgangspunkt i rettskildelæren slik eksempelvis Torstein Eckhoff fremstiller den²⁷. I rettskildelæren gjøres det rede for hvilke argumenter man kan bygge på, og hvordan man resonnerer når man tar standpunkt til rettsspørsmål.²⁸ Rettskildelæren setter med andre ord grensene for hva som er relevant og gyldig rettslig argumentasjon i disse spørsmålene. Herunder setter rettskildeprinsippene grenser for litteraturstudien oppgaven baserer seg på, ved at de angir tillatte kilder og hvor mye de skal vektlegges.

Jeg har beskrevet rettstilstanden for oppgavens problemstilling basert på alminnelige rettskilder som har vært tilgjengelige innenfor temaet. Herunder aktuelle lover, deres forarbeider og rettspraksis der dette har vært tilgjengelig. I tråd med rettskildelæren har jeg tillagt loven mest vekt i de tilfellene den er tydelig og klar. Vassdragsreguleringsloven med endringslover som for oppgavens problemstilling er en sentral lov, bærer til dels preg av å være 100 år gammel både språklig og innholdsmessig sett. Forarbeidene til loven og de påfølgende endringslovene har i den utstrekning det har vært relevant blitt tillagt vekt i tolkningen av loven. Rettspraksis har også blitt tillagt vekt, og jeg har da i hovedsak lagt vekt på dommer avsagt av Høyesterett. Rettspraksis har likevel i en relativt begrenset grad blitt vist til i denne oppgaven, med unntak av redegjørelsen for tålegrensevurderingen hvor omfanget av rettspraksis er omfattende. Omfanget av rettspraksis innenfor de øvrige temaene er svært begrenset og i enkelte tilfeller ikke-eksisterende.

²⁷ Eckhoff (2001)

²⁸ Med «rettsspørsmål» siktes her både til spørsmål om hvilke regler som gjelder, og hvilket innhold de har, og til spørsmål om hvordan enkelttilfeller rettslig sett skal bedømmes, jf. Eckhoff (2001) s. 15.

Rettspraksis foreligger ikke etter det jeg kjenner til innenfor problemstillingen jeg tillegger særlig fokus; om hvorvidt grunneiere må akseptere og tåle at konsesjonær endrer manøvreringen av vannet. Flere av spørsmålene tilknyttet dette temaet er ikke prøvd i retten. Der det finnes juridisk litteratur om problemstillingene har jeg derfor anvendt dette som kilde for å kommentere gjeldende rett, her spesielt Thor Falkanger & Kjell Haagenen sin artikkelsamling om vassdrags- og energirett, Thor Falkanger & Aage Thor Falkanger sin bok om tingsrett, Thor Falkanger sin bok om fast eiendoms rettsforhold og Torstein Eckhoff & Eivind Smith sin bok om forvaltningsrett. Valget om å benytte disse bøkene er basert på at de er skrevet av anerkjente forfattere innenfor jussen, og at deres fremstilling i stor grad også er allment anerkjent. Det er verdt å nevne at det hersker uenighet om hvorvidt juridisk litteratur er en rettskilde, hvilket er en debatt jeg på ingen måte er kompetent til å ta et standpunkt i og således avgrenser metodespørsmålet imot.

Omfanget av juridisk litteratur er riktignok også begrenset innenfor temaet. Annen litteratur har derfor blitt brukt som kilde for faktiske beskrivelser, kommentarer til gjeldende rett o.l. Jeg er fullt klar over at OED's rapport og NVEs uttalelser i utgangspunktet ikke er relevante som rettskildefaktorer, og at disse heller bør anses som kommentarer til gjeldende rett. I den grad det skulle la seg påvise at det i nevnte rapport og uttalelser gis uttrykk for myndighetspraksis og/eller privates praksis vil relevansspørsmålet i henhold til rettskildelæren bli en annen²⁹. Jeg går ikke nærmere inn på denne problemstillingen.

Mangelen på rettskildefaktorer som omhandler en del av spørsmålene og problemstillingene underveis, har gjort det utfordrende å få drøftet et fullstendig bilde av disse med gyldige rettslige argumenter. Derfor har det å sette temaet i en gjennomgående samfunnsmessig kontekst tilført oppgaven et ytterligere perspektiv, selv om det trolig ikke veier opp for den manglende rettslige litteraturen på området.

Det er en utfordring å benytte rettskildelæren grunnet den begrensede undervisningen i juridiske emner gjennom masteren i eiendom ved NMBU. Den gir i hovedsak en innføring i juridisk metodelære, sammenlignet med den inngående forståelsen for og anvendelse av rettskildelæren man tilegner seg gjennom en master i rettsvitenskap. Som nevnt

²⁹ Eckhoff (2001) s. 214

innledningsvis er formålet med oppgaven å identifisere og i hovedtrekk beskrive hvilke sentrale normer eller bestemmelser (privat- og/eller offentligrettslige) som er relevante å ta i betraktning ved konflikter mellom eiendoms- og offentlige interesser slikt som de er beskrevet i oppgaven. Metodisk innebærer dette også at oppgaven overhode ikke tar sikte på å gi en uttømmende beskrivelse av gjeldende rett knyttet til de rettslige spørsmål som omtales eller berøres.

1.3.2 Kvalitativ metode

Den kvalitative metoden benyttes som grunnlag hvor det er nødvendig å anvende kilder utover det rettskildelæren tillater som kilder for gyldig rettslig argumentasjon, og gjerne da når temaet settes i en samfunnsmessig kontekst. Dette for gjennom et grundig litteraturstudium å kunne finne sammenhenger og forstå tilknyttede problemstillinger. Relevant litteratur har her blitt undersøkt og analysert, og ut ifra dette har litteraturens ordlyd blitt tolket for å finne ut av dets virkeområde og utstrekning. For å sette litteraturen i kontekst, har den blitt supplert med eksempler fra praksis i vassdragssammenheng. På den måten søker oppgaven å få et så helhetlig og kvalitativt bilde av temaet og problemstillingene som mulig. En slik metode kan likevel ha svakheter som kan påvirke oppgavens reliabilitet og validitet.

1.3.3 Reliabilitet og validitet

Metodevalgene, og derunder de tilgjengelige kildene, påvirker oppgavens grad av reliabilitet og validitet. Dette i betydningen av om den er henholdsvis pålitelig, og den grad oppgavens resultater er gyldige.

For den rettslige argumentasjonen som følger prinsippene i rettskildelæren, må reliabiliteten og validiteten ansees å bli ivaretatt nettopp gjennom rettskildelæren. En utfordring, spesielt i tilfellet av denne oppgaven hvor rettskildeomfanget er begrenset, er likevel at det legges for stor vekt på enkelte rettskilder. Der det har vært mulig ut ifra tilgjengelighet, har jeg derfor forsøkt å nevne aktuelle rettskilder som omhandler det samme spørsmålet.

Argumentasjonen med bakgrunnen i den kvalitative metodelæren har derimot en større risiko for svakheter, ettersom kildebruken ikke er så strengt regulert som i rettskildelæren. For å øke oppgavens reliabilitet og validitet, har jeg som nevnt lagt vekt på argumentasjon basert på kilder forfattet av anerkjente fagpersoner innenfor området. I tillegg har jeg lagt vekt på

dokumenter utgitt av offentlige departement og direktorater for å ivareta tyngden i argumentasjonen.

Det er videre knyttet utfordringer til å trekke frem eksempler fra vassdragssammenheng som kan vise til eller belyse en aktuell problemstilling gjennom oppgaven. Dette fordi eksempelet ikke nødvendigvis er representativt for tilsvarende situasjoner i andre vassdrag. Forholdene rundt ethvert vassdrag vil variere, derfor har jeg i stor grad sannsynliggjort eventuelle situasjoner på generelt grunnlag. Likevel vises det til konkrete eksempler for å forankre dette i virkeligheten. Selv om det er en risiko ved at eksempel som benyttes er engangstilfeller i ett vassdrag og derav kan dra ned oppgavens reliabilitet, mener jeg at å ikke benytte eksempler ville undergravd oppgavens pålitelighet ytterligere. Derfor har jeg fokus på den samfunnsmessige konteksten med tilhørende tiltenkte og konkrete eksempler.

1.4 Oversikt over fremstillingen

Oppgaven er inndelt i 7 kapitler for å redegjøre for de relevante aspektene ved problemstillingen. Siden oppgaven har grunneiere i fokus, vil kapittel 2 først ta for seg oppgavens objekt, herunder hva det innebærer å være eiere og ha eiendomsrett over fast eiendom, og ikke minst hvilke begrensninger som kan avgrense retten.

Som en begrensning i eierens rådighet, er konsesjonsinstituttet etter vassdragsreguleringsloven redegjort for i kapittel 3, med redegjørelser for hvordan loven forholder seg til vannressursloven av 24. november 2000 nr. 82 (heretter vrl.). Forholdet til grannelova av 16. juni 1961 nr. 15 (heretter gl.) og dennes relevans for oppgavens tema kommenteres, da den inneholder erstatningsrettslige regler i favør av eiere av fast eiendom. For å beskrive rettstilstanden for vernet av grunneierinteresser ved etableringen av reguleringsmagasin ved konsesjon, behandles videre konsesjonsprosessen etter vregl. Her er det et fokus på hvilke muligheter grunneiere har til å påvirke resultatet av konsesjonsprosessen, samt hvor mye hensynet til de grunneierinteressene tillegges vekt i interesseavveiningen om konsesjon gis, og i avveielser av hvilke konsesjonsvilkår som skal settes.

Videre beskrives rettstilstanden rundt hvor mye berørte eiere må akseptere eller tåle dersom konsesjonær endrer manøvreringen av vannet under konsesjonsperioden, i kapittel 4 og 5. Her

redegjøres det for i hvilke tilfeller konsesjonær er berettiget eller ikke til å foreta endringen i manøvreringen i kapittel 4. Kapittel 5 behandler hvordan dette kan få konsekvenser for grunneierinteresser, og hvilke regler som gjelder for hvorvidt de berørte eierne er erstatningsberettiget eller må finne seg i skadene og ulempene.

Kapittel 6 vil kort beskrive rettstilstanden for hvorvidt grunneiere må tåle endringer i konsesjonsvilkår ved revisjon. Herunder settes hensynet til grunneierinteresser opp imot formålet med revisjonsinstituttet, og det redegjøres videre for hvordan berørte grunneiere kan påvirke resultatet av revisjonsprosessen. I tillegg omtales det hvordan revisjons kan være måten å håndtere endringer i driftsmønster på.

Avslutningsvis i kapittel 7 oppsummeres beskrivelsen av rettstilstanden som er gjort underveis, herunder de ulike delproblemstillingene i problemstillingen. I tillegg vil jeg belyse hvilke muligheter for videre forskning på tema som har utpekt seg under arbeidet med denne oppgaven.

2 Eiendomsretten og dens omfang

2.1 Innledning

Fordi oppgaven har hensynet til grunneierinteresser i fokus, nærmere sagt ”eier av fast eiendom” etter problemstillingens ordlyd, er det nødvendig å redegjøre for dette som oppgavens objekt og subjekt. I det følgende kapittelet beskrives det derfor hva som ligger i begrepene ”fast eiendom”, ”eiendomsrett” og ”eier”. Spesielt er dette viktig for å komme frem til hvilke begrensninger som kan gjøres i eiendomsretten. Konesjon som nettopp en slik begrensning vil være temaet for resten av oppgaven.

2.2 Utgangspunktet for eiers rådighet over sin faste eiendom

Fast eiendom

Fast eiendom er objektet for oppgaven. Det er ganske enkelt ”(...) *et avgrenset areal av jordoverflaten.*” ifølge Falkanger og Falkanger³⁰. Arealet utgjør en juridisk enhet³¹ ved at det har eget gårds- og bruksnummer, og med arealet regner man eventuelle bygninger og ressurser som befinner seg innenfor enheten. Avgrensningen av arealet i utstrekning baserer seg på ulike prinsipper for grensedraining, herunder for hvor grensen går mellom eiendommer på land, oppover i lufta, nedover i grunnen og utover i et vassdrag eller sjø. Av sistnevnte omtales kun den utstrekning eiendomsretten har imot vassdrag basert på oppgavens tema.

Eiendommens grenser vertikalt på land er fastsatt i matrikkelen gjennom oppmålingsforretninger og er merket i terrenget jf. matrikkellova av 17. juni 2005 nr. 101 § 33. Horisontalt angis grensene av eiers rimelige eierinteresse nedover i grunnen, jf. spesielt Rt. 1959 s. 1198 (Tyskertunnelen) og Rt. 1998 s. 251 (Skråboringsdommen), og oppover i lufta angis grensene av eiers reelle interesse, jf. RG. 1984 s. 742 hvor et overhengende heisekranlodd etter rettens oppfatning krenket eiendomsretten. Utover i et vassdrag er

³⁰ Falkanger og Falkanger (2013) s. 33

³¹ Falkanger og Falkanger (2013) s. 81

hovedregelen at grensen følger djupålen i en elv eller bekk³², og rennen i en innsjø³³. Grensen til eiendommer på samme side av vassdraget trekkes som en forlengelse av landegrensen som treffer vinkelrett på strandlinjen, eller den trekkes i en vik slik at hvert grensepunkt ligger like langt fra hver eiendom³⁴.

Av dette er blant annet servitutter, eksempelvis i form av bruksretter eller veiretter, ikke å anse som fast eiendom, og derfor faller de utenfor oppgaven. Likevel kan servituttene som tilligger og hefter i fast eiendom ha betydning for *eiendomsretten*.

Eiendomsrett

Eiendomsretten som begrep har ingen klar definisjon, ettersom det avhenger av i hvilken forbindelse begrepet brukes og av hvem begrepet brukes. Eiendomsrett brukt i sammenhengen ”privat eiendomsrett” og som et verktøy for jurister, omfatter utøvelse av faktisk og rettslig rådighet³⁵. Faktisk og rettslig rådighet er kategorier for beføyelser som til sammen utgjør eiendomsrettens innhold³⁶, og disse danner rammene for hvordan man kan utnytte eiendomsretten til et formuesgode som fast eiendom.

Den faktiske rådigheten gir eier rett til å faktisk utnytte og bruke eiendommen som ved husbygging og dyrking, herunder har eier også rett til å forbruke eiendommen som ved slitasje på hus og uttak av visse naturressurser (med unntak av mineraler som tilhører staten i henhold til mineralloven av 19. juni 2009 nr. 101 § 7 og petroleumsloven av 29. november 1996 nr. 72 § 1). Den faktiske rådigheten innebærer også at eier kan hindre *andres* fysiske rådighet over hans eiendom, som høsting og deres bruk av eiendommen, samtidig som han også kan begrense naboers rådighet over *naboeiendommen* til en viss grad dersom naboenes handlinger påfører eier ulemper som overgår tålegrensen som følger av grannelova § 2³⁷.

Eiers juridiske rådighet innebærer at han kan disponere juridisk over eiendommen, som ved salg og etablering av heftelser (den positive siden), og i tillegg kan han hindre andre i å disponere over eiendommen (den negative siden) med unntak for begrensede rettigheter i

³² Falkanger og Falkanger (2013) s. 115

³³ Falkanger og Falkanger (2013) s. 116

³⁴ Falkanger og Falkanger (2013) s. 116

³⁵ Falkanger (2011) s. 31

³⁶ Falkanger (2011) s. 31

³⁷ Falkanger (2011) s. 33

eiendommen³⁸. Jeg har valgt å fokusere på eiers faktiske rådighet og en eiers rett til å hindre andre å disponere over eiendommen i lys av oppgavens tema og problemstillinger, og avgrensner derfor mot den positive siden av eiers juridiske rådighet siden dette faller utenfor oppgaven.

Eiendomsrett må erverves, og det kan skje på mange måter. Derivative erverv gjennom overføring etter avtale eller ekspropriasjon³⁹ er aktuelt for denne oppgaven, ettersom det er ervervsgrunnlagene når konsesjonær innhenter privatrettslige tillatelser fra berørte eiere for å gjennomføre vassdragstiltaket. For det er som hovedregel kun eieren av den faste eiendommen som kan avgi eiendomsrett.

Når eiendomsretten blir fratatt eller innskrenket ved at det offentlige erverver den gjennom ekspropriasjon eller minnelig avtale, gjelder Grunnloven av 17. mai 1814 (heretter GrL.) § 105 som et overordnet vern av privat eiendomsrett. Bestemmelsen hjemler krav på ”full erstatning” til vedkommende som får sin eiendomsrett fratatt eller innskrenket ved tvungen avståelse av grunn, men ikke kun ved rådighetsinnskrenkninger. Utover dette er eiendomsretten vernet i Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK) protokoll 1 Art. 1. I 2012 ble den norske stat felt i Den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD) fordi tomtefesteloven av 20. desember 1996 nr. 106 § 33 bryter med bestemmelsen om vernet av eiendomsretten i EMK-P-1-1.

Eier

Eieren kan være én eller flere, og de kan være både private og offentlige i form av enkeltpersoner og sammenslutninger⁴⁰. Denne oppgaven avgrensnes til å kun omfatte private eiere, basert avgrensningen med begrunnelse som nevnt i kap. 1.2.1. Private eiere omfatter, med unntak av offentlige, ethvert eierforhold til fast eiendom, uavhengig av om eierne er faktiske eller juridiske personer, og om de eier alene, er to eller flere (sameie).

³⁸ Falkanger (2011) s. 33

³⁹ Falkanger og Falkanger (2013) s. 60

⁴⁰ Falkanger (2011) s. 31

2.3 Begrensninger i eiers faktiske og juridiske rådighet

2.3.1 Privatrettslige begrensninger

En eier kan gjennom sin faktiske og juridiske rådighet begrense andres (herunder en nabo jf. kap. 5 nedenfor) rådighet over sin eiendom, er eieren underlagt de begrensede rettigheter som hviler på egen eiendom (eksempelvis bruks- og leierettigheter) og begrensningene som følger av naboloven. Den totale og eksklusive rådigheten eieren har er derfor kun et utgangspunkt. Disse begrensningene er en del av de privatrettslige begrensningene som påvirker eiers utøvelse av sin rådighet⁴¹.

2.3.2 Offentligrettslige begrensninger

Utover de privatrettslige begrensningene kan eiendomsretten bli underlagt offentligrettslige begrensninger. Dette fordi slik Falkanger skriver er det i et moderne samfunn;

”(...) åpenbart at fellesskapet representert ved stat og kommune i vid utstrekning må kunne disponere eller råde over fast eiendom.”⁴²

Derav kan det offentlige på ulike måter begrense og regulere eiers rådighet over eiendom. Der man ikke kommer frem til minnelige avtaler, betyr dette at eiendomsretten helt eller delvis kan erverves ved tvang gjennom ekspropriasjon mot full erstatning etter Grunnloven §105⁴³.

⁴¹ Falkanger (2011) s. 35

⁴² Falkanger (2011) s. 36

⁴³ Falkanger (2011) s. 36

3 Konsesjonsinstituttet som en offentligrettslig begrensning i eiendomsretten

3.1 Innledning

Konsesjon er en offentligrettslig begrensning i eiers rådighet. Ettersom den offentlige forvaltningen da gir tillatelse til et tiltak som vil gripe inn i eiendomsretten, ved at eier må avgi hele eller deler av den. For det offentlige representerer konsesjonsinstituttet et styrings- og kontrollverktøy for å regulere hvilke tiltak som skal tillates.

I det følgende vil innledningsvis konsesjonssystemet etter vassdragsretten redegjøres for. Før konsesjonsplikten etter vassdragsreguleringsloven omtales og forholdet til vannressursloven og grannelova redegjøres for. Sistnevnte av relevans for oppgavens tema, da den inneholder erstatningsrettslige regler i favør av eiere av fast eiendom. Koblingen til grannelova vil kun redegjøres for helt generelt i dette kapitlet, og en nærmere beskrivelse av når bestemmelser i loven kan gjøre seg gjeldende tilknyttet reguleringsmagasin, følger av kap. 5.

Videre tar kapitlet for seg vernet av grunneierinteresser i konsesjonsprosessen etter vassdragsreguleringsloven. Herunder beskrives hvilke muligheter grunneiere har til å påvirke resultatet av konsesjonsprosessen, samt hvor mye hensynet til grunneierinteressene tillegges vekt i interesseavveiningen om konsesjon gis og i avveielser av hvilke konsesjonsvilkår som skal settes.

3.2 Konsesjonssystemet etter vassdragsretten

Et vassdragstiltak som skal utnytte vannet i et vassdrag må være lovlig etablert. Derfor må det være gitt tillatelse ved konsesjon etter vannressursloven, som utgjør den generelle loven for vassdragsforvaltning, eller vassdragsreguleringsloven som inneholder særregler for vassdragsforvaltningen. Alternativt er tiltaket ikke-konsesjonspliktig og det må da fortsatt være vurdert lovlig etter vannressursloven § 5.

Gis det ikke konsesjon, uavhengig av lov, er det konsesjonspliktige tiltaket ulovlig og straffes etter vrl. § 63 første ledd bokstav a. Enhver med rettslig interesse (herunder også vassdragsmyndighet) kan da kreve stans av tiltaket og gjenoppretting av vassdragets tilstand, jf. vrl. § 59. Blir ikke pålegget etter vrl. § 59 etterfulgt, er dette i seg selv straffbart jf. vrl. § 63 første ledd bokstav c, videre gir vrl. § 60 mulighet for anvendelse av tvangsmulkt og vrl. § 61 for direkte iverksetting.

3.3 Konsesjonsplikt etter vassdragsreguleringsloven

Vassdragsregulering i form av reguleringsmagasiner omfattes av vassdragsreguleringsloven jf. vregl. § 1, og konsesjonsplikten som følger av vregl. § 2 ettersom tiltakenes omfang normalt oppfyller volumkravene i bestemmelsens første ledd bokstav a og b. Denne oppgaven er derfor avgrenset til å kun omfatte konsesjonsprosessen og –systemet etter vassdragsreguleringsloven, hvor det utover dette kun redegjøres kort for koblingen til vannressursloven og de viktigste prinsippene i vannressursloven som også gjelder for behandling av konsesjon etter vassdragsreguleringsloven.

3.3.1 Forholdet til vannressursloven

Fordi vassdragsreguleringsloven er en *lex specialis*, går bestemmelsene etter denne ved motstrid foran vannressurslovens som ellers kun supplerer vassdragsreguleringsloven, jf. vregl. § 1 annet ledd. Blant de supplerende bestemmelsene finner vi vrl. § 5 som fastsetter konsesjonærens generelle forvalteransvar og aktsomhetsplikt, og vrl. § 40 som hjemler pålegg om midlertidig fravik fra manøvreringsreglementet, som begge er spesielt viktige for magasinindisponeringen når det er fare for skadeflom i vassdraget. Videre skal tiltak som ikke oppfyller vilkårene for konsesjonsplikt etter vregl. § 2 følge vannressurslovens regler både dersom de er og ikke er konsesjonspliktige etter vregl. Ved ikke-konsesjonspliktige tiltak blir grunneiere her vernet gjennom vrl. § 5, i tillegg til § 6 første ledd som åpner for at skadelidende nabo kan påberope seg nabolovens regler.

3.3.2 Forholdet til naboloven og ”det tosporede system”

Forholdet til grannelova er begrenset hva gjelder konsesjonspliktige tiltak etter både vannressursloven og vassdragsregulerings, jf. vrl. § 6 annet ledd. Dette ettersom grannelova (heretter gl.) §§ 6-8 og 10 er unntatt å gjelde i disse tilfellene, jf. vrl. § 6 annet og tredje ledd.

Det naboettslige erstatningsansvaret som utløses av gl. § 2 og har hjemmel i gl. § 9 er likevel uberørt, og vil gjelde uavhengig av om det er gitt offentlig tillatelse til tiltaket som volder ulempene i form av konsesjon⁴⁴. Dette på grunn av ”det tosporede systemet” i norsk rett som innebærer at de privatrettslige reglene gjelder parallelt med de offentligrettslige på mange områder⁴⁵. Derfor er det et spørsmål om når privat eier av fast eiendom kan påberope seg erstatningsreglene i grannelova, når han er påført ulemper i tilknytning til vassdragsreguleringer.

3.4 Hensynet til grunneierinteresser i konsesjonsprosessen etter vassdragsreguleringsloven

Ved etablering av et reguleringsmagasin er grunneiere indirekte vernet gjennom selve konsesjonsprosessen⁴⁶. Prosessen innebærer omfattende høringsrunder og fastsettelse av avbøtende tiltak samt begrensninger i magasinindisponeringen i form av konsesjonsvilkår. Ikke minst er konsesjonen gjenstand for grundige avveininger, hvor konsesjonstildelingen avgjøres etter en vurdering av fordeler og ulemper tilknyttet tiltaket jf. vregl. § 8.

I hvilken grad berørte grunneiere må akseptere eller tåle av ulemper de blir påført som følge av at tiltaket blir etablert, beror dermed på hvor mye man vektlegger grunneierinteressenes hensyn i de ulike delene av prosessen. Avståelse av eiendom, ulemper og skader vil bli erstattet etter minnelige avtaler eller ekspropriasjonsskjønn og påfølgende erstatningsskjønn som er en naturlig sidevirkning⁴⁷ av konsesjon jf. vregl. § 16 post 1, med utgangspunkt i at rettighetene er tapt for evig tid jf. vregl. § 16 post 2. Grunnen til at etablering av magasiner som et vassdragstiltak regnes som en ekspropriasjon, er fordi det ”(...) innebærer en fysisk ekskluderende bruk av andres eiendom (...)”⁴⁸. Derav regnes heving, og også reduksjon, i vannstanden i et vassdrag som en ekspropriasjon.

⁴⁴ Bugge (2011) s. 274

⁴⁵ NOU 1995:4 s. 44

⁴⁶ Falkanger og Falkanger (2016) s. 397

⁴⁷ OED et al. (2007) s. 82

⁴⁸ Ot.prp. nr. 39 (1998-1999) s. 217

3.4.1 Omfattende høringsrunder

Som enhver, har grunneiere anledning til å sende inn høringssvar når konsesjonær kunngjør konsesjonssøknaden etter jf. vregl. § 6 post 1. Formelt er det NVE som kunngjør søknaden⁴⁹. Høringsuttalelsene må sendes innenfor høringsfristen som minimum er satt til tre måneder, jf. vregl. § 6 post 1 første ledd. Dersom berørte grunneiere ikke har uttalt seg tidligere, skal de varsles før konsesjonsvedtaket treffes og gis mulighet til å uttale seg innenfor en fastsatt frist, jf. forvaltningsloven av 10. februar 1967 (heretter fvl.) § 16 første ledd. Av fvl. § 18 første ledd har berørte eiere rett til å gjøre seg kjent med sakens dokumenter.

For at berørte grunneiere skal kunne ivareta sine interesser, ønsker man at de benytter påvirkningsmuligheten sin i konsesjonsprosessen gjennom høringssvar⁵⁰. Derfor følger det av vregl. § 6 post 1 fjerde ledd at konsesjonssøkeren må dekke grunneiernes kostnader til juridisk bistand og annen sakkyndig hjelp som har påløpt etter at melding om konsesjonssaken er lagt ut på offentlig ettersyn, herunder blant annet til høringsuttalelser, dersom NVE⁵¹ finner det rimelig⁵². Perioden konsesjonær har dekningsansvar for opphører med ett konsesjonen gis eller blir avslått, jf. Ot. Prp. Nr. 50 (1991-92)⁵³.

Basert på disse høringsuttalelsene avgir NVE sin innstilling til om konsesjon skal gis ut ifra en avveining av tiltakets fordeler og ulemper.

3.4.2 Interesseavveiningen for om konsesjon skal gis

I den skjønsmessige avveining om konsesjon gis, skal fordelene ved tiltaket overstige ulempene, jf. vregl. § 8, vrl. § 8 og vrl. § 25.

I interesseavveiningen kreves ingen kvalifisert overvekt⁵⁴. Faktisk er det slik at begrepet ”vanligvis” i vregl. § 8 tilsier at man får konsesjon etter vassdragsreguleringsloven dersom ulempene er av *mindre betydning* enn fordelene. Satt på spissen kan man derfor få konsesjon etter vassdragsreguleringsloven selv om ulempene overstiger fordelene⁵⁵. Stiansen og

⁴⁹ Bøe (2017)

⁵⁰ Ot.prp. nr. 50 (1991-1992) s. 33

⁵¹ Myndigheten er delegert fra departementet, jf. OED (2016) s. 29

⁵² Ot.prp. nr. 50 (1991-1992) s. 34

⁵³ Ot.prp. nr. 50 (1991-1992) s. 33

⁵⁴ OED (2016) s. 18

⁵⁵ Stiansen og Haagensen (2002) s. 325

Haagensen bemerker at det har vært sådd kritikk om at vregl. § 8 stiller for vage kriterier for å kunne fastsette en god avveining av fordeler og ulemper, men etter deres oppfatning er det heller ikke mulig å stille nærmere retningslinjer⁵⁶.

Et tiltaks fordeler dreier seg for det meste om at man produserer mer fornybar energi som kan minske produksjon av energi på kull og gass, og ulempene er ofte miljøulempene for allmenne interesser og grunneierinteresser⁵⁷. Selv om interesseavveiningen i stor grad bygger på samfunnsøkonomiske nyttekostnadsanalyser, beror likevel vurderingen i en større grad på politiske preferanser, prioriteringer og verdier ifølge Bugge⁵⁸.

Miljøinteresser

Av hensyn til disse miljøulempene kreves det for større vassdragstiltak en konsekvensutredning etter plan- og bygningsloven § 33 som ledd i konsesjonsprosessen⁵⁹. Noe som fort kan være tilfellet for etableringen av reguleringsmagasiner grunnet deres omfang, og resultatet av konsekvensutredningen kan her tale for at hensynet til miljø skal tillegges større vekt i interesseavveiningen. Ettersom oppgaven fokuserer på forhold som påføres berørte grunneiere og dermed hvilke normer og bestemmelser som kan verne om deres interesser, ser jeg det ikke relevant å gå nærmere inn på konsekvensutredningsprosessen i denne oppgaven.

Grunneierinteresser

Grunneierinteressene omfatter grunneiere i form av enkeltpersoner og lokale næringsdrivende, som gjerne har økonomiske interesser som blir påført skader og ulemper som en konsekvens av etableringen av reguleringsmagasinet. Disse skadene og ulempene blir eierne kompensert for ved minnelige avtaler, erstatningsskjønn eller ved ekspropriasjon av grunn i forbindelse med konsesjonen⁶⁰. Derav ansees de å ha et sterkt vern, spesielt gjennom det ekspropriasjonsrettslige vernet hvor det inngår at eier skal erstattes fullt ut etter Grunnloven § 105, uten å gå nærmere inn på dette. Fordi vannkraftproduksjon har en så stor

⁵⁶ Stiansen og Haagensen (2002) s. 325

⁵⁷ OED et al. (2007) s. 26

⁵⁸ Bugge (2011) s. 299

⁵⁹ OED et al. (2007) s. 25

⁶⁰ OED et al. (2007) s. 65

verdiskapning⁶¹ får grunneierne også en mererstatning på 25% ved utmålingen av ekspropriasjonsersatningen, jf. vregl. § 16 post 3 første ledd.

Det synes ikke å være noen som har omtalt om dette erstatningsmessige vernet, fører til at hensynet til grunneierinteresser i interesseavveiningen blir redusert vektlagt. Likevel taler konsesjonen, som en offentligrettslig begrensning i eiernes faktiske rådighet, for at grunneierinteressene ikke vektlegges i stor grad fordi storsamfunnet vektlegges i en så mye større grad, jf. Falkangers nevnte uttalelse om at det i et moderne samfunn er;

”(...) åpenbart at fellesskapet representert ved stat og kommune i vid utstrekning må kunne disponere eller råde over fast eiendom.”[min understrekning]⁶².

Det er derimot ikke absolutt, jf. nevnte eksempel i kapittel 1.1 om konsesjonssøknaden for Skognesdalen kraftverk og Steinnes kraftverk i Ullsfjorden som ble avslått fordi ulempene for grunneierinteresser og øvrige interesser ble tillagt mer vekt enn fordelene for storsamfunnet. Også i NVEs innstilling til konsesjonssøknaden om å foreta regulering av Eiuinna ved Markbulia, var konklusjonen at ulempene for allmenne interesser og grunneierinteressene overstiger den samfunnsmessige nytten⁶³. I sistnevnte sak ville derimot OED ha ny vurdering, og det ble da gitt positiv tillatelse. Departementet uttalte i den forbindelse at de ikke kunne se at virkningene reguleringen hadde for utøvelse av friluftsliv, turisme og flom hadde vesentlig betydning for konsesjonsspørsmålet (utover en bemerkning om at reguleringen ville ha en positiv effekt mot flom)⁶⁴.

Storsamfunnets interesser

Blant de allmenne interessene finner vi storsamfunnet, ettersom storsamfunnet har interesse av alt som kan gagne allmennheten. Derfor har det interesse av en vannkraftutbygging, fordi man ønsker for samfunnet en miljøvennlig forsyningssikkerhet som koster samfunnet minst mulig. Olje- og energidepartementet påpeker her at det er viktig å balansere storsamfunnets interesser opp imot hensynet til de øvrige interessentene⁶⁵. Antallet avslåtte konsesjonssøknader for større reguleringer (2 stk), sett opp imot antallet innvilget (50 stk)⁶⁶

⁶¹ Stiansen og Haagensen (2002) s. 387

⁶² Falkanger (2011) s. 36

⁶³ OED (u.å.) kapittel I nr. 3

⁶⁴ OED (u.å.) kapittel I nr. 4 underkapittel 4.4 og 4.5

⁶⁵ OED et al. (2007) s. 44

⁶⁶ NVE (u.å.-b) Med utvalg: ”Vannkraft” + ”Større kraftverk (>=10MW)” + ”Ferdig behandlet”

antyder at det skal endel til før man finner at ulempene for andre interesser og hensyn overstiger samfunnets nytte.

Likevel, ettersom konsesjon etter vregl. § 8 sin ordlyd gis i de tilfellene ulempene er av *mindre betydning* enn fordelene, er det en rimelig antakelse at grunneierinteressenes ulemper i de fleste tilfeller vil bli funnet å være av mindre betydning enn storsamfunnets fordeler av tiltaket. Hvorvidt disse ulempene påført interessene kan avbøtes ved pålagte tiltak gjennom konsesjonsvilkår og av skjønnsretten, vektlegges også i totalvurderingen⁶⁷.

Selv om en konsesjon gis i de tilfellene storsamfunnets interesser veier tyngst, blir ikke de øvrige interessenes hensyn tilsidesatt. Ved fastsettelse av konsesjonsvilkår kan konsesjonen gis under forutsetning av at interessene til en viss grad blir tatt hensyn til gjennom konsesjonærens drift av magasinet.

Etter at NVE har gjort sin vurdering av konsesjonssøknaden basert på interesseavveiningen og formulert dette som en innstilling til Olje- og energidepartementet, legges innstillingen ut på en begrenset høring av departementet. Basert på høringsuttalelsene utarbeider departementet et forslag som fremlegges for regjeringen. Regjeringen utarbeider så en stortingsproposisjon hvor de enten tar forslaget til etterretning eller forkaster dette. Proposisjonen fremlegges for Kongen i statsråd som fatter vedtaket. Kun i saker av stor dimensjon når saken opp til Stortingsbehandling, jf. vregl. §2⁶⁸, eller dersom tiltakshaver klager på en avslått konsesjonssøknad jf. vregl. § 8 annet ledd.

3.4.3 Fastsettelse av konsesjonsvilkår

For å ivareta motstridende interessers hensyn et stykke på vei, er vassdragsmyndighetens (NVE) rett og plikt til å fastsette konsesjonsvilkår et viktig styringsmiddel⁶⁹. Dette fordi forvaltningen da kan avgrense den fremtidige drift virksomheten de gir konsesjon til vil ha, gjennom å sette vilkår.

⁶⁷ Stiansen og Haagensen (2002) s. 325

⁶⁸ Stiansen og Haagensen (2002) s. 325

⁶⁹ Winge (2013) s. 223

Vilkårene regulerer hovedsakelig forholdet mellom konsesjonær og allmenne interesser, og ikke forholdet til grunneierinteresser. Dette er fordi forholdet til grunneiere er forutsatt avgjort ved egne avtaler direkte med konsesjonær eller ved skjønn⁷⁰. Derav er vernet av grunneierinteressene gjennom konsesjonsvilkårene begrenset. Likevel vil ofte vilkår satt av hensyn til allmenne interesser (eksempelvis terskler, manøvreringsreglement og hensyn til fiske) få betydning også for grunneierinteresser⁷¹.

Vregl. § 12 post 17 åpner riktignok for at det kan fastsettes vilkår med hensikt å ivareta grunneierinteresser som blir påført skade (se mer om dette i kap. 3.4.3.1 nedenfor).

Adgangen til å fastsette konsesjonsvilkår fremgår ikke eksplisitt av en konkret lovbestemmelse i vassdragsreguleringsloven, men den fremgår implisitt ved den spesifiserte oppregningen av vilkår som kan og skal stilles i vregl. §§ 10-12 sammenstilt med den alminnelige vilkårlæren

3.4.3.1 Den alminnelige vilkårlærens betydning i vilkårsadgangen etter vassdragsreguleringsloven

Gjennom den alminnelige vilkårlæren har forvaltningen kompetanse til å stille vilkår til i forbindelse med en enkeltvedtak⁷². Dette med den hensikt at forvaltningen effektivt kan føre tilsyn med konsesjonæren sin bruk av tillatelsen, slik at ulike hensyn ivaretas og samfunnsmessige skadevirkninger forhindres⁷³.

Utover dette har adgangen en lovteknisk fordel, ettersom forvaltningen får kompetanse til å individuelt tilpasse løsninger fordi lovgiver umulig kan forutse de ulike scenarioene og loven heller ikke har plass til at alle mulige vilkår inntas i loven. Denne muligheten til å individuelt tilpasse løsninger kan derimot bli sett på som både forskjellsbehandling nettopp fordi ulike vilkår settes i ulike saker, samt lite forutberegnelig for konsesjonæren ettersom han vanskeligere kan forutsi sin egen rettsstilling⁷⁴. Det er derfor viktig at forvaltningen stiller vilkår med utgangspunkt i saklige grunner for forskjellsbehandlingen⁷⁵. Sett i forbindelse med

⁷⁰ OED (2012) s. 10

⁷¹ Ot.prp. nr. 39 (1998-1999) s. 117

⁷² Tvedt (2012) s. 177

⁷³ Tvedt (2012) s. 179

⁷⁴ Tvedt (2012) s. 179

⁷⁵ Tvedt (2012) s. 180

vassdragskonsesjoner anvendes adgangen til å sette tilpassede konsesjonsvilkår for den enkelte sak i begrenset grad, fordi det er angitt en rekke standardvilkår.

I tillegg til en adgang til å sette vilkår, innebærer vilkårlæren en begrensning av hvilke vilkår som kan settes. Vilkåret må derav ha saklig sammenheng med loven som hjemler vilkårsadgangen sitt formål og det må ikke være uforholdsmessig tyngende overfor vedkommende som blir gitt tillatelsen og må oppfylle vilkåret⁷⁶.

Hadde ikke vassdragsmyndighet hatt vilkårsadgang som følge av at lovbestemmelsene oppregner lovlige vilkår, hadde de hatt en tilsvarende kompetanse med hjemmel i den ulovfestede vilkårlæren⁷⁷. Vilkårsadgangen i vassdragsreguleringsloven suppleres derfor i liten grad av den ulovfestede vilkårlæren.

Oppregningen av lovlige vilkår etter vregl. §§ 10-12 er ikke uttømmende, ettersom vregl. § 12 post 17 åpner for at konsesjonær kan fastsette ytterligere vilkår enn det som følger av loven. Dette er i de tilfeller det er nødvendig for å ivareta grunneierinteresser som blir påført skader eller det er påkrevd av allmenne hensyn⁷⁸, og konsesjonær blir dermed påført ansvar ovenfor blant annet grunneiere⁷⁹. Etter adgangen i vregl. § 12 post 17 står vassdragsmyndigheten i utgangspunktet relativt fritt til å fastsette disse ytterligere vilkårene, men det med begrensninger jamfør vilkårlærens krav om saklig sammenheng med lovens formål og at vilkåret ikke skal være uforholdsmessig tyngende ovenfor konsesjonær.

I tillegg til lovbestemte vilkår som følger av vregl. §§ 10, 11, 12 og vrl. § 26 og vilkår gitt av konsesjonsmyndighet jf. vregl. § 12 post 17, kan vilkår følge av avtale mellom konsesjonær og berørte parter (inntas ikke i selve konsesjonen)⁸⁰ eller skjønnsretten kan pålegge konsesjonær å utføre tiltak for å avbøte skader og ulemper. I sistnevnte tilfelle beveger man seg inn på det omdiskuterte juridiske området for hvorvidt skjønnsretten kan utfylle og tolke forvaltningens vedtak. Det faller utenfor oppgavens problemstilling å gå nærmere inn på dette spørsmålet.

⁷⁶ Eckhoff og Smith (2014) s. 414

⁷⁷ Tvedt (2012) s. 181

⁷⁸ Stiansen og Haagensen (2002) s. 331

⁷⁹ OED et al. (2007) s. 26

⁸⁰ Stiansen og Haagensen (2002) s. 330

Blant de lovbestemte vilkårene som følger av oppregningen i vregl. §§ 10-12 er det både kategoriske og fakultative bestemmelser, i betydningen av at enkelte er vilkår vassdragsmyndigheten *skal* stille og enkelte *kan* de velge å stille⁸¹. Vilrårene vassdragsmyndigheten skal stille er såkalte standardvilkår.

3.4.3.2 Standardvilkår

Standardvilkårene er obligatoriske i enhver konsesjon, og vilkår som tar hensyn til grunneierinteresser er ikke blant dem, med delvis unntak av manøvreringsreglementet som oppgaven kommer tilbake til i 3.4.3.3.

Av dagens standardvilkår, regner man blant annet vilkår om byggefrister jf. vregl. § 12 post. 1, kontroll med overholdelse av vilkårene jf. vregl. § 12 post. 19 og manøvreringsreglement jf. vregl. § 12 post 12 som de viktigste⁸². Oppgaven går ikke nærmere inn på de øvrige standardvilkårene utover manøvreringsreglementet.

3.4.3.3 Fastsettelse av manøvreringsreglement

Manøvreringsreglementet etter vregl. § 12 post 12 fastsettes med den hensikt å forebygge og begrense fare eller skade for offentlige, allmenne og grunneieres interesser⁸³. Dette ved at bestemmelsene tar hensyn til eksempelvis flomdemping, estetikk, fiske og friluftsliv i og rundt vassdraget⁸⁴.

Reglementet utgjør en adskilt del av konsesjonsvilkårene, og inneholder nærmere bestemmelser om *hvordan* magasinene skal reguleres, eksempelvis om kraftstasjonen periodevis skal stå eller gå, hvilke magasiner som skal fylles først og hvilke vannstander som skal holdes de ulike periodene i året⁸⁵.

Blant annet er det obligatorisk at det gjennom bestemmelsene settes en grense for høyeste regulerte vannstand (HRV) og laveste regulerte vannstand (LRV)⁸⁶. Reglementet skal som hovedregel fastsettes før konsesjon er gitt, jf. vregl. § 12 post 12 første ledd. Likevel kan

⁸¹ Stiansen og Haagensen (2002) s. 330

⁸² OED (2016) s. 78

⁸³ Ot.prp. nr. 39 (1998-1999) s. 117

⁸⁴ OED et al. (2007) s. 29

⁸⁵ OED et al. (2007) s. 28

⁸⁶ Stiansen og Haagensen (2002) s. 362

reglementet fastsettes etter at konsesjon er gitt, på det vilkår at det gjøres så raskt som mulig og det før ekspropriasjonsskjønnet påbegynnes. Ifølge Departementets høringsnotat til revidert vassdragsreguleringslov (2017) benyttes ikke denne muligheten lengre, og reglementet vedtas derfor i dag alltid som en del av konsesjonen. Man kan riktignok fortsatt fastsette et midlertidig prøvereglement⁸⁷.

Før reglementet fastsettes i forslaget NVE innstiller overfor OED hvor det senere vedtas, skal det gjennom en høringsprosess hvor berørte offentlige forvaltningsinstanser, regulerings- og fiskeforeninger og andre med særlig berørte interesser skal ha muligheten til å uttale seg, jf. vregl. § 12 post 12 annet ledd. Lovens ordlyd påpeker at allmenne interesser går innunder ”(...) *andre hvis interesser særlig berøres (...)*”, og selv om det ikke fremgår eksplisitt vil det være naturlig å legge til grunn at grunneiere som er særlig berørt også kunne uttale seg med bakgrunn i dette. Således kan grunneiere her ha anledning til å påvirke manøvreringsreglementets bestemmelser om magasindisponeringen til en viss grad.

Selv om reglementet inneholder bestemmelser om hvordan magasinene skal reguleres, inneholder det ikke detaljerte bestemmelser for hvordan reguleringsmagasinet skal disponeres. Således synes det at konsesjonæren har en ganske stor frihet til å disponere over magasinet, og derav har det versert ulike tolkninger for hvor fri konsesjonærs disponeringsrett er.

⁸⁷ OED (2016) s. 42

4 Hvor går grensen for lovlig manøvrering innenfor manøvreringsreglementet?

4.1 Innledning

Konsesjonærs rett til å fritt disponere reguleringsmagasinet innenfor manøvreringsreglementets grenser for LRV og HRV, beror på en tolkning av hva som er tillatt etter loven og hva som er tillatt etter manøvreringsreglementets bestemmelser. I det følgende vil adgangen drøftes nettopp på bakgrunn av dette, hvor det også påpekes at NVE holder kontroll med at disponeringen er lovlig. Enkelte ganger kan riktignok konsesjonær søke om tillatelse til å gå utover grensene i manøvreringsreglementet, og også denne adgangen redegjøres.

Kapitlet tar også for seg hvordan en eventuell fri disponeringsrett får konsekvenser for grunneierinteresser, og herunder hvor mye grunneier da skal tåle eller akseptere før vedkommende er erstatningsberettiget.

4.2 Bakgrunnen for at det er rom for tolkning av retten til å fritt disponere over magasinene

Det er i år 100 år siden vassdragsreguleringsloven av 1917 trådte i kraft. Som nevnt innledningsvis (se kap. 1.3) er det flere årsaker til at omstendighetene rundt vassdragsreguleringer siden da er endret og utviklet. For å forklare hvordan loven og konsesjonen gir rom for tolkning hva gjelder konsesjonærens rett til å fritt disponere over magasinene, må man derfor først ta for seg hvordan loven har gitt rom for tolkning og deretter se på hvordan konsesjonsbestemmelsene videre ikke har klart å begrense dette rommet for tolkning. Deretter er det interessant å gjøre rede for hva man ser på som normal magasindisponering i dag i henhold til rommet for tolkning, loven og konsesjonen har skapt.

For å vurdere hvilke magasindisponeringer som tillates av loven, må man avgjøre hvilke disponeringer som ligger innenfor begrepet ”vassdragsregulering”, jf. vregl. § 1. Og således må man se hen til begrepets definisjon. Begrepet er definert videre i bestemmelsen, men uten

å gi noen nærmere oppklaring av begrepets innhold ettersom lovgiver bruker begrepet ”regulering” for å forklare hva en ”vassdragsregulering” er. Der er derfor nødvendig å se hen til lovforarbeidene.

4.2.1 Magasindisponeringen lovforarbeidene legger til grunn

Begrepet ”vassdragsregulering” har aldri fått en offisiell definisjon i lovforarbeider, ettersom definisjonen foreslått i Ot.prp. nr. 2 (1909) som lovforarbeid til vassdragsreguleringsloven av 04. august 1911 ble avslått av departementet i Ot.prp. nr. 8 (1910) da den ble sagt å være for vid når den lød følgende;

”Ved vassdragsregulering forståes i nærværende lov ethvert anlægg eller arbeid som medfører forandring av et vassdrags naturlige vannføring.”⁸⁸.

Departementet la derfor heller til grunn stortingets mindretalls kommentar til definisjonen av begrepet hvor de mente at begrepet kun omfatter følgende konkrete forandringer i vassdraget;

”(...) en hel eller delvis udjevning av vassdragets aarsvandføring ved hævning av lavvandføringen og sænkning av flomvandføringen (...)”⁸⁹.

Siden har ikke begrepets innhold blitt omtalt utover at departementet i lovforarbeidene til endringsloven av 1959, konkluderte med at;

”(...) etter den praksis som har vært fulgt er det imidlertid ingen tvil om at en regulering i lovens forstand må bestå i en utjevning av årsvannsføringen (...)”⁹⁰.

Og ”en utjevning av årsvannsføringen” er derfor blitt den dagligdagse forståelsen av begrepet.

Som Stiansen og Haagensen påpeker skulle dette tilsi at konsesjonær ikke er berettiget til å endre manøvreringen av vannet ut ifra ukentlige eller daglige variasjoner i vær eller forhold. Således skulle man tro at døgn- og ukesreguleringsmagasiner ikke tillates⁹¹. Dette er også i tråd med hva som var reguleringsmagasinenes formålstjenlige bruk når konsesjonene til de fleste av disse ble gitt i perioden 1960- til 1990-tallet.

⁸⁸ Ot.prp. nr. 2 (1909) s. 40

⁸⁹ Innst. O. XIX. (1909) s. 9

⁹⁰ Ot.prp. nr. 39 (1958) s. 3

⁹¹ Stiansen og Haagensen (2002) s. 285

4.2.2 Den forutsatte magasindisponeringen ved innvilgelsen av konsesjonene 1960-1990

Utgangspunktet for vannmagasineringen i Norge som ble etablert i storskala mellom 1960 og 1990, var at magasinene var flerårsmagasiner som skulle fungere som en reserve i år man opplevde tørke, altså som en såkalt tørrårsreserve⁹². Det var likevel ikke etablert mange slike magasiner, men blant dem er Blåsjø, Svartisen og Svartevatn, og mangelen på full samkjøring i kraftnettet begrunnet det begrensede formålet⁹³.

Den økonomiske gevinsten ved å foreta sesongreguleringer var ikke stor i datidens samfunn, ettersom verdien for salg av sommerkraft var lav og mulighetene for å eksportere strøm til Europa var begrenset. Slik sett var det få incentiver som talte for at konsesjonærene burde endre magasindisponeringen utover å øke lavvannføringen i hver tappesesong. I senere tid har dette derimot endret seg.

4.2.3 Dagens normale magasindisponeringen

I dag har de færreste av de rundt 1000⁹⁴ vannmagasinene i Norge kapasitet til å kunne benyttes som flerårsmagasiner, og fungerer derimot heller som sesongmagasiner ved at de er med på å regulere vannføringen avhengig av sesong. I tillegg er et mindretall av magasinene såkalt døgnmagasiner som kan brukes til korttidsregulering av vannproduksjonen over perioder på alt fra en dag til flere uker⁹⁵, men det finnes ingen formelle grenser som tilsier hvilken av disse kategoriene magasinet tilhører. De store magasinene kan brukes til alle formålene, fordi økt magasin størrelse sett opp imot det årlige tilsiget gir regulanten større disponeringsfleksibilitet⁹⁶.

Et magasin sin primærfunksjon er i dag å nettopp regulere de sesongmessige variasjonene i vanntilsiget, og forvalte vannressursene gjennom en vanndisponering som gir størst mulig

⁹² OED et al. (2007) s. 16

⁹³ Bøe (2017)

⁹⁴ Meld. St. 25 (2015–2016) s. 37

⁹⁵ OED et al. (2007) s. 19

⁹⁶ OED et al. (2007) s. 17

inntekter⁹⁷. Magasinets fleksibilitet i ytelsen til kraftverket kan derfor raskt regulere balansen mellom tilbud og etterspørsel i kraftmarkedet, i ekstreme tilfeller på minutt- og timebasis⁹⁸.

En slik regulering kan betegnes som en effektkjøring i henhold til definisjonen av begrepet som følger av NINA Temahefte 62, som innebærer at effektkjøring er en *”(...) variabel drift i et vannkraftverk (...) for å møte kortsiktige variasjoner i etterspørselen i kraftmarkedet eller behov for stabilisering av kraftnettet (...)”*⁹⁹. Og siden denne manøvreringen kan gi en ekstraverdi i dagens deregulerte kraftmarkedet, mener Stiansen og Haagensen at man i fremtiden vil se at enkelte vannmagasiner blir regulert oftere opp og ned sammenlignet med tidligere fordi man i ytterste grad søker å tilpasse *”(...) kraftverksdriften til pris-signalene i det nye kraftmarkedet.”*¹⁰⁰.

Spesielt hensiktsmessig er effektkjøringen for å balansere behovet for produksjon av strøm når det er en generelt tilfeldig vindkraftproduksjon i Europa og i Norge (i nyere tid), ettersom vindparkene tidvis kan falle ut i noen timer¹⁰¹. Denne magasinpendling innenfor korte tidsrom, utgjør på den andre siden en potensiell utfordring fordi det kan føre til at det påføres blant annet grunneiere nye og uforutsette skader og ulemper¹⁰². Flere konsesjoner har innfelt i vilkårene at slik effektkjøring ikke er tillatt, slik som konsesjonen til reguleringen av Einunna ved Markbulia¹⁰³.

Den økte eksportmuligheten av strøm til Europa, i kombinasjon med at det er høyere priser for sommerkraft, medfører sesongreguleringen hvor konsesjonær vil endre vannstanden oftere om sommeren og høsten sammenlignet med om vinteren¹⁰⁴. Denne hyppigere og større nedtappingen skyldes i hovedsak at man forsøker å fange opp nedbørsepisoder i disse periodene i henhold til SINTEF¹⁰⁵.

⁹⁷ Meld. St. 25 (2015–2016) s. 37

⁹⁸ OED et al. (2007) s. 17

⁹⁹ Bakken et al. (2016) s. 22

¹⁰⁰ Stiansen og Haagensen (2002) s. 367

¹⁰¹ OED et al. (2007) s. 18

¹⁰² Stiansen og Haagensen (2002) s. 367

¹⁰³ NVE (u.å.-c) s. 13 post 2

¹⁰⁴ OED et al. (2007) s. 83

¹⁰⁵ Wolfgang et al. (2007)

Magasindisponeringen om sommeren og høsten avgjøres derfor normalt i dag av værprognosene og kraftmarkedsprisene¹⁰⁶. Ellers følger reguleringen av magasinene følger gjerne et fast, årlig mønster for tapping, hvor normalen er at man har en nedtapping om vinteren og en oppfylling under vårflommen¹⁰⁷.

Ikke minst er reguleringsmagasinene i dag også viktige nettopp med tanke på flomdemping, og da spesielt skadeflommer, ettersom de kan tilpasse vannstanden ved nedtapping for å ta av for noe av faren for skade på ulike interesser.

I tillegg til å bidra til en mer hyppig manøvrering av vannstanden i magasinene, har den forbedrede samkjøringsmuligheten med andre kraftverk både i Norge og Europa ført til at konsesjonærer i praksis, av egen økonomisk interesse, også har ansett seg berettiget til å la kraftverket stå uten å kjøre vann i perioder ifølge Stiansen og Haagensen¹⁰⁸.

Den mer aktive reguleringen man har i dag som varierer ut ifra sesong, og til og med døgn, må skje innenfor LRV og HRV-grensene fastsatt i manøvreringsreglementet. Spørsmålet er likevel hvordan en slik type regulering kan være *innenfor* manøvreringsreglementet og ikke minst loven som forutsetter kun en utjevning av årsvannføringen?

4.2.4 Magasindisponeringen etter manøvreringsreglementet

At det nettopp fastsettes grenser for LRV og HRV i manøvreringsreglementet taler imot oppfatningen av at konsesjonær ikke er berettiget til å disponere over magasinet utover å foreta en utjevning av årsvannføringen¹⁰⁹. Dette fordi det er naturlig å forstå det slik at grenser fastsettes for å overholdes, og derfor er konsesjonær berettiget til å regulere for å holde seg innenfor de fastsatte grensene.

Selv om konsesjonær har adgang til å manøvrere vannet med det formål å holde seg *til* grensene for vannstanden, taler igjen oppfatningen av at en regulering er utjevning av en årsvannføring, for at konsesjonær ikke har frie tøyler til å regulere *innenfor* de gitte grensene i manøvreringsreglementet. Dette underbygges av beskrivelsen konsesjonær vedlegger sin

¹⁰⁶ OED et al. (2007) s. 19

¹⁰⁷ OED et al. (2007) s. 17

¹⁰⁸ Stiansen og Haagensen (2002) s. 285

¹⁰⁹ Stiansen og Haagensen (2002) s. 285

konsesjonssøknad for hvordan han vil disponere over magasinet, en beskrivelse NVE anser som bindende for konsesjonærens senere drift¹¹⁰.

Dette er også noe av bakgrunnen for det omstridte synet på adgangen til å fritt disponere vannet innenfor konsesjonsvilkårene som går ut på at; dersom det oppstår nye og uforutsette skader ved at man ikke følger det planlagte mønsteret for manøvreringen (som ble fremlagt i konsesjonærs beskrivelse i konsesjonssøknaden, i høringsprosessen og som utgjorde grunnlaget i avveiningen mellom fordeler og ulemper), mener enkelte at man har brutt konsesjonens forutsetninger¹¹¹. Et syn som derimot ikke er prøvd for retten.

I all hovedsak er derfor utgangspunktet at manøvreringsreglementet forutsetter at magasindisponeringen skjer innenfor grensene for LRV og HRV, og innenfor de få bestemmelsene som fastsetter *hvordan* magasinet skal manøvreres. Bestemmelsene inneholder likevel ofte en lite detaljert ordlyd, og derfor få begrensninger. En bestemmelse som i enkelte konsesjoner inntas for å sette rammer for disponeringen er følgende, her gjengitt fra manøvreringsreglementet for regulering av Einunna ved Markbulia; ”*Forøvrig kan tappingen skje etter kraftverkseiers behov.*”¹¹². OED mener av denne ”standardformuleringen” i reglementet kombinert med mangelen på en detaljert beskrivelse i manøvreringsreglementet, tilsier at konsesjonær vanligvis har anledning til å regulere vannstanden fritt innenfor grensene for HRV og LRV¹¹³. Riktignok vil denne adgangen være begrenset dersom det er innfelt i vilkårene at effektkjøring ikke er tillatt, slik som i det nevnte manøvreringsreglementet til reguleringen av Einunna ved Markbulia¹¹⁴.

Dersom nevnte bestemmelse ikke er fastsatt i manøvreringsreglementet og ingen nærmere bestemmelser om tapping følger av reglementet, vil den enkelte konsesjon åpne for konkrete juridiske tolkninger ”(...) *avhengig av forutsetningene som lå til grunn når konsesjonen ble tildelt.*”¹¹⁵.

¹¹⁰ Stiansen og Haagensen (2002) s. 367

¹¹¹ OED et al. (2007) s. 82

¹¹² NVE (u.å.-c) s. 13 post 2

¹¹³ OED et al. (2007) s. 82

¹¹⁴ NVE (u.å.-c) s. 13 post 2

¹¹⁵ OED et al. (2007) s. 86

Derav får konsesjonær som utgangspunkt disponere fritt over magasinet innenfor disse grensene, på det vilkår at det skjer forsvarlig og med hensyn til å ”(...) unngå skade eller ulempe i vassdraget for allmenne eller private interesser”, jf. vrl. § 5.

4.3 Situasjoner hvor konsesjonær fraviker manøvreringsreglementet

Konsesjonær fraviker i enkelte situasjoner manøvreringsreglementet. Vanligvis med tillatelse (eventuelt pålegg) til å midlertidig fravike reglementet med hjemmel i vrl. §§ 8 eller 40, med bakgrunn i nødretten jf. straffeloven av 20. mai 2005 nr. 38 (heretter strl.) § 17 eller ved at det er eksplisitt tillatt i manøvreringsreglementet. Dersom fraviket fra manøvreringsreglementet ikke kan hjemles i noen av de nevnte bestemmelsene, er det ulovlig og medfører sanksjoner mot konsesjonær.

4.3.1 Lovlige fravik fra manøvreringsreglementet

Fravik i medhold av vrl. § 40 til å drive forhåndstapping

Tillatelse eller pålegg om forhåndstapping etter vrl. § 40 gis gjerne som hastesaker der det er ”(...) fare for flom eller annen særskilt og uvanlig fare for mennesker, miljø eller eiendom.”¹¹⁶. Det må da være påregnelig at skaden inntreffer, men kravet settes lavere desto større omfang skaden forventes å ha. Hverken tidsperspektivet for hvor nært forestående faren er¹¹⁷ eller om det tidligere, og eventuelt hvor hyppig, er gitt tillatelse/pålegg om midlertidige fravik på samme sted¹¹⁸ tillegges ingen vekt. Derfor kan grunneiere oppleve å være utsatt for gjentatte tilfeller hvor magasinet i perioder ligger under grensen for minimal vannstand som del av forhåndstappingen, eller over grensen for maksimal vannstand som en konsekvens av at flommen ble et faktum. Det er riktignok, som hovedregel, snakk om at en datogitt begrensning av vannstanden i reglementet er overskredet, og ikke selve LRV-grensen¹¹⁹.

¹¹⁶ NVE (2017b) s. 8

¹¹⁷ Ot.prp. nr. 39 (1998-1999) s. 354

¹¹⁸ NVE (2017b) s. 7

¹¹⁹ Bøe (2017)

Faresituasjoner foreligger ikke kun i form av flom, ettersom tørke i fremtiden kan utgjøre en like stor risiko. Tørkesituasjoner er i dag sjeldne¹²⁰, men det har eksempelvis vært gjentatte tilfeller av det i reguleringen av Åbjøravassdraget i Bindal kommune hvor tørke medførte fiskedød¹²¹. Det ble her ikke foretatt fravik fra manøvreringsreglementet, men med hjemmel i en klausul i manøvreringsreglementet, reviderte NVE reglementet (mer om revisjon med bakgrunn i klausul i kap. 6.3.2).

Med de predikerte klimautfordringene som forventes å medføre nettopp økt fare for tørke, samt flom grunnet økt nedbør og havnivåstigning¹²², er det rimelig å anta at midlertidige tillatelser eller pålegg ikke gis sjeldnere i fremtiden, snarere tvert imot. Allerede i dag er konsesjonærs håndtering av flommer, som potensielt er skadeflommer, blant de vanligste grunnene til at det utbetales erstatninger i tilknytning til magasindrift ifølge OED¹²³.

Utgangspunktet er derimot at konsesjonær *ikke* er erstatningsansvarlig overfor grunneierinteresser og allmenne interesser dersom de blir påført skade eller ulempe som følge av disponering i forbindelse med situasjoner som oppfyller bestemmelsens vilkår. Unntaket som gjør konsesjonær erstatningsansvarlig er de tilfellene hvor han har opptrådt uforsvarlig etter kravene i vrl. § 5 og § 40, og vurderingen om erstatning tilkjennes avgjøres da etter alminnelige erstatningsrettslige regler¹²⁴ (se kap. 5.2).

Nødrettshandlinger

Etter en analogisk tolkning av straffeloven § 17 er det hjemmel til å foreta handlinger for å hindre skade uten at dette er straffbart. Nødrettshandlingene har ingen grenser for hva de kan omfatte, og således kan NVE med en sedvanemessig kompetanse¹²⁵ gi tillatelse til å fravike manøvreringsreglementet også på dette grunnlaget, selv om det er et inngrep i rettighetene til berørte grunneiere og konsesjonæren selv¹²⁶.

Riktignok må vilkårene i strl. § 17 være oppfylt. Således må fordelene ved fravikelsen fra reglementet klart overstige ulempene (interesseavveining), jf. strl. § 17 bokstav b, og det må

¹²⁰ OED et al. (2007) s. 38

¹²¹ NVE (2012a) s. 1

¹²² OED et al. (2007) s. 42

¹²³ OED et al. (2007) s. 42

¹²⁴ Ot.prp. nr. 39 (1998-1999) s. 354

¹²⁵ NOU 1996:16 s. 127

¹²⁶ NOU 1996:16 s. 128

være utelukket at faren kan avverges på annen rimelig måte, jf. strl. § 17 bokstav a. Sistnevnte vilkår er videreført fra straffeloven av 22. mai 1902 nr. 10, og til det kommenterer NOU 1996:16 at man likevel må ha rett til å foreta nødrettshandlinger hvis eventuelle alternative løsninger til sammenligning krever ”(...) *uforholdsmessige anstrengelser og omkostninger.*”¹²⁷. Derav er det nødvendig å foreta konkrete avveininger av ulempene og omkostningene ved nødrettshandling opp imot alternative tiltak¹²⁸.

Der hjemmelen blir brukt til å fravike manøvreringsreglementet gjøres vedtaket ofte så hurtig under aktuelle flommer, at vassdragsmyndigheten ikke rekker å foreta noen omfattende saksbehandling. Likevel har vassdragsmyndigheten i saksbehandlingen gjerne innhentet uttalelser fra berørte interesser dersom det har vært tid til det¹²⁹.

Fravik i medhold av vrl. § 8 til å drive vedlikehold eller reparasjoner

Tillatelse til å midlertidig fravike manøvreringsreglementet for å bedrive vedlikehold, reparasjon eller naturfaglige undersøkelser følger av vrl. § 8. Vedtaket gis da som regel med vilkår, jf. for eksempel innvilgelse av søknaden om å midlertidig fravike reglementet for Kjelaåi i Tokke-Vinjevassdraget hvor det blant annet er satt vilkår om at vannføringsendringer skal skje med myke overganger, og at tiltaket skal annonseres på relevante sider¹³⁰. I NVEs hørings svar til departementets høringsforslag om en revidert vassdragsreguleringslov, påpeker de at det årlig gis flere midlertidige tillatelser til å fravike manøvreringsreglementet fastsatt i konsesjon med hjemmel i denne bestemmelsen¹³¹.

Fravik i medhold av klausul i manøvreringsreglement

Videre kan fastsatte klausuler i manøvreringsreglementet også hjemle tillatelse til å fravike manøvreringsreglementet, jf. for eksempel manøvreringsreglementet for regulering av Einunna ved Markbulia post 2 som tillater fravik fra angitte vannstandsgrenser ved ”(...) *nødvendig forhåndstapping for å unngå flomskader ved varsel om flom.*”¹³².

¹²⁷ NOU 1996:16 s. 128

¹²⁸ NOU 1996:16 s. 128

¹²⁹ NOU 1996:16 s. 127

¹³⁰ NVE (2017c) s. 2 og 3

¹³¹ NVE (2017b) s. 7

¹³² NVE (u.å.-c) s. 13

4.3.2 Ulovlige fravik fra manøvreringsreglementet

Hjemlene til å fravike manøvreringsreglementet som nevnes i 4.3.1 forutsetter situasjoner som fare for skade, eller når det er nødvendig for videre drift av anlegget. Tillatelsene gis dermed ikke som følge av driftshensyn, eksempelvis som at konsesjonær aktsomt vil tappe under grensene for minimal vannstand for å øke kraftproduksjonen og med det sin økonomiske gevinst. Fraviket er heller ikke tillatt dersom det skjer uforutsett eller forårsakes av svikt i overvåkingssystemer¹³³. Slike handlinger er dermed ulovlige fordi konsesjonær overtrer konsesjonen med dens manøvreringsreglement og vassdragsreguleringsloven vrl. § 5, som forutsetter at konsesjonær ivaretar forvalteransvaret sitt og driver en aktsom manøvrering.

Naturlig nok vil en ulovlig overtredelse av konsesjonsvilkårene føre til sanksjoner mot konsesjonær. I tillegg til at han kan bli erstatningsansvarlig ovenfor skadelidende eller ulempelidende grunneiere (mer om dette i kap. 4.5), plikter konsesjonær å rette forholdet etter krav fra NVE, jf. vregl. § 12 nr. 21 første ledd og betale tvangsmulkt inntil rettingen er foretatt, jf. vregl. § 12 nr. 21 annet ledd. Pålegg om tvangsmulkt blir riktignok sjeldent brukt i praksis ifølge OED¹³⁴. Hvis overtredelsene er gjentakende og tilknyttet de viktigste konsesjonsvilkårene, kan konsesjonen riktignok trekkes tilbake og staten kan kreve at konsesjonær avstår reguleringsanlegget med tilhørende grunn, rettigheter, bygninger o.l. mot en innløsningssum, jf. vregl. § 12 nr. 21 tredje ledd.

Dersom reguleringen er svært uaktsom kan konsesjonær i teorien, og i veldige ekstreme tilfeller, også bli tiltalt for miljøkriminalitet hvor straff kan gis i form av bøter eller fengsel inntil 3 måneder etter vregl. § 24. For å avbøte flere ulovlige fravik fra manøvreringsreglementet stilles det stadig strengere krav til konsesjonærs internkontroll ifølge OED¹³⁵, og NVE har fått flere anledninger hvor de kan skrive ut bøter.

NVE er lovpålagt å føre den kontrollen av manøvreringen som de finner påkrevd, jf. vregl. § 12 post 19. Ettersom det ikke eksisterer et formelt system for en tilsynsordning fra NVE sin

¹³³ OED et al. (2007) s. 42

¹³⁴ OED et al. (2007) s. 38

¹³⁵ OED et al. (2007) s. 42

side¹³⁶ med bakgrunn i ressursmangel¹³⁷, er det derfor konsesjonærs ansvar å holde vedlike et fungerende internkontrollsystem for at loven og konsesjonen etterfølges, jf. vregl. § 12 nr. 20. NVE kontrollerer igjen bare at dette internkontrollsystemet klarer å fange opp avvik, rapportere om disse og at det klarer å behandle avvikene¹³⁸. Utover dette systemet for internkontroll, gjøres NVE ofte kjent med overtredelsen av konsesjonsvilkår først i det berørte grunneierne selv klager over at så er tilfelle¹³⁹, ved omtale i lokalpressen eller gjennom de årlige miljørapportene konsesjonær utgir¹⁴⁰.

4.4 Endret magasindisponering og konsekvenser for grunneierinteresser

Uavhengig av om den endrede magasindisponeringen er lovlig eller ulovlig, vil den gjerne medføre konsekvenser for grunneierinteresser. I det følgende vil det redegjøres for hvilke konsekvenser det da ofte er snakk om for enkeltpersoner og næringsdrivende som grunneiere.

4.4.1 Konsekvenser for enkeltpersoner

Grunneierne rundt reguleringsmagasinet og nedover i vassdraget har vanligvis økonomiske interesser av betydning, tilknyttet konsekvensene magasinet får for fiske og dyreliv.

Eventuelle skader og ulemper de blir påført som følge av etableringen av vassdragsreguleringen, kompenseres som nevnt for ved erstatninger tilkjent under konsesjonsprosessen og ekspropriasjonsskjønnet. På bakgrunn av dette og at erstatningene avtales og utbetales etter at konsesjonen er gitt;

”(...) anses private interesser å være kompensert for skader som oppstod direkte i forbindelse med tildeling av konsesjonen.”¹⁴¹.

Derav er det bare nye og uforutsette skader som har oppstått som følge av endret manøvrering, som kan være gjenstand for ytterligere erstatningskrav fra grunneierne¹⁴².

¹³⁶ Stiansen og Haagensen (2002) s. 367

¹³⁷ OED et al. (2007) s. 38

¹³⁸ OED et al. (2007) s. 38

¹³⁹ Stiansen og Haagensen (2002) s. 368

¹⁴⁰ OED et al. (2007) s. 42

¹⁴¹ OED et al. (2007) s. 65-66

¹⁴² OED et al. (2007) s. 66

Nye og uforutsette forhold kan være utrasing ved erosjon, skade på fiskebestanden som påvirker salget av fiskekort og i tenkelige tilfeller konsekvenser for tilgjengeligheten eller kvaliteten på drikkevann fra brønner. Sistnevnte tilfelle bemerker OED riktignok at man sjeldent har vært borti som en konflikt langt ute i konsesjonsperioden, fordi endringer i grunnvannstanden og -kvaliteten skjer sakte og magasindisponeringen derfor vanskelig kan påvirke dette¹⁴³.

Flom får for enkeltpersoner konsekvenser ved at strandarealer ligger under vann i lengre tid, og brygger og andre faste innretninger på eiendommene dermed ikke kan benyttes. I tillegg til at dette er en begrensning i grunneiers faktiske utnyttelse av eiendommen, kan det eksempelvis påføre innretningene råteskader eller lignende.

4.4.2 Konsekvenser for næringsvirksomhet

En del av næringsvirksomheten rundt et magasin er ofte tilknyttet turisme, være seg naturopplevelser eller campingplasser. Næringsinteressene basert på naturopplevelser, slik som padling, båttrafikk (jf. båtene Bitihorn og Skibladner i de regulerte vassdragene Bygdin og Mjøsa), fotturer, jakt og fiske, kan ifølge OED ha en;

”(...) viss avhengighet av en forutsigbar magasindisponering, slik at turister får oppleve det de har planlagt å gjøre.”¹⁴⁴.

Campingplasser beliggende i flomutsatte områder inntil magasinet, er på sin side også i stor grad avhengig av vassdragets attraktivitet når det kommer til naturopplevelser og fritidsaktiviteter. Likevel er det viktigere for grunneiere av campingplasser hvor stor faren er for skade ved flom, og ifølge OED har;

”(...) håndtering av flommer og magasinenes disponering under skadeflom (...) hatt økende betydning for grunneierne i de senere år med økt hyppighet av flomoversvømmelser.”¹⁴⁵.

Næringsvirksomhet kan også være tilknyttet jordbruk- og skogbruk rundt magasinet. Utover skadene og ulempene de ble erstattet for under konsesjonsprosessen og

¹⁴³ OED et al. (2007) s. 66

¹⁴⁴ OED et al. (2007) s. 66

¹⁴⁵ OED et al. (2007) s. 66

ekspropriasjonsskjønnet, er det gjerne flom- eller tørkesituasjoner som kan påføre disse interessene nye og uforutsette skader eller ulemper. Det er eksempelvis i form av at dyrkingsareal og skogbruk blir liggende under vann i lengre tid, som fører til tap av avlinger og trevirke. I tillegg kan et magasin som før var islagt store deler av vinteren, men som etter endret manøvrering ligger åpent, føre til økt frostrøyk som ødelegger fôravlenger i låver, jf. problemstillingen i Rt. 1979 s. 205.

4.5 Utgangspunktet for hva grunneiere må tåle av nye skader/ulemper de blir påført

Ettersom disse nye og uforutsette skadene eller ulempene, være seg forårsaket av lovlig manøvreringsendring innenfor eller utenfor reglementet, ikke tidligere er erstattet i konsesjonsprosessen og ekspropriasjonsskjønnet, blir det et spørsmål om i hvilken grad grunneiere må tåle eller akseptere av slike skader og ulemper før de er erstatningsberettigede. Dette beskrives i det følgende.

4.5.1 Erstatning etter vrl. § 47 som brudd på konsesjonen eller vrl. § 5 sin aktsomhetsplikt

I tilfeller hvor konsesjonær ikke handler aktsomt i sin manøvrering av magasinet, være seg ved hans disponering innenfor manøvreringsreglementet eller på tross av at det eventuelt er gitt tillatelse/pålegg om midlertidig fravik fra manøvreringsreglementet, har han ikke overholdt det generelle forvalteransvaret og aktsomhetsplikten som følger av vrl. § 5.

I vurderingen av om plikten er oppfylt, vektlegges det ”om skaden og ulempen er unødig”, samt avveies det hvor stor denne skaden eller ulempen som er forårsaket er, opp imot den nytte manøvreringen har¹⁴⁶. Dersom konklusjonen av vurderingen er at vrl. § 5 annet og tredje ledd ikke er oppfylt, kan det gi grunnlag¹⁴⁷ for krav om retting etter vrl. § 59, erstatning etter vrl. § 47 annet ledd bokstav a og omgjøring av konsesjonen etter vrl. § 28. Straff etter § 63 første ledd bokstav d kan bli gitt ved overtredelse av vrl. §5 tredje ledd.

¹⁴⁶ Ot.prp. nr. 39 (1998-1999) s. 325

¹⁴⁷ Ot.prp. nr. 39 (1998-1999) s. 326

I NVEs brev av 23. mai 2005 om ”Manøvrering av magasiner ved flomsituasjoner” som gikk ut til alle eiere av vassdragsanlegg, redegjorde NVE for ansvaret konsesjonær har i en flomsituasjon ut ifra deres tolkning av vrl. § 5. Herunder gjorde de det klart at konsesjonær har et varslingsansvar når flommer forekommer, og et aktsomhetsansvar for å begrense skadene så mye som mulig, jf. vrl. § 5 og § 40. Herunder forventer NVE at konsesjonær regulerer aktivt innenfor manøvreringsreglementet for å unngå flom¹⁴⁸. En manglende oppfyllelse av kravene de i brevet setter, vil derfor føre til en overtredelse av vrl. § 5. Erstatning etter vrl. § 47 annet ledd bokstav a gis på bakgrunn av at vrl. § 5 eller konsesjonsvilkårene som sådan er brutt. For lovlige tillatelser til midlertidige fravik fra manøvreringsreglementet gis det som hovedregel ikke erstatning. I eksempelvis en situasjon der grunneier besitter arealer han dyrker helt ned til vassdraget, og hvor disse dyrkede arealene legges delvis under vann som følge av flom, får grunneieren derfor ikke erstattet sitt økonomiske tap som følge av tapt avling. Unntaket er nettopp dersom aktsomhetsplikten i vrl. § 5 er brutt ved at grunneier blir påført unødige ulemper og skader som konsesjonær kunne unngått å volde ved å manøvrere annerledes.

¹⁴⁸ NVE (2005a)

5 Fri manøvrering setter privatrettslige begrensninger i eiers rådighet

5.1 Innledning

Grunneiere kan også bli påført nye og uforutsette ulemper som følge av at konsesjonær har endret manøvreringen uten å ha brutt hverken vrl. § 5 eller konsesjonsvilkårene for øvrig. Et slikt tilfelle er dersom konsesjonær innenfor manøvreringsreglementets grenser og i tråd med vrl. § 5, har endret manøvreringen av vannet etter bedriftsøkonomiske hensyn, som ved å gå over til en effektregulering. Andre erstatningsregler vil da gjøre seg gjeldende.

I det følgende vil det redegjøres for hvorvidt nye og uforutsette ulemper eller skader som følge av konsesjonærens frie manøvrering, er privatrettslige begrensninger i eiers rådighet. En slik argumentasjon beror på flere forutsetninger. Først av alt at konsesjonær har rett til å manøvrere fritt innenfor manøvreringsreglementet. I tillegg til at manøvreringsbeslutninger som tas i mangel på nærmere bestemmelser om magasindisponeringen, anses for å gå utenfor de offentligrettslige begrensninger i eiers faktiske og juridiske rådighet en konsesjon setter.

Kapittelet vil videre redegjøre for hvilket erstatningsrettslig vern grunneiere har, når det gjøres privatrettslige begrensninger av eieres rådighet.

5.2 Når begrensningen i eiers rådighet går fra å være offentligrettslig til å være privatrettslig

Erstatningen grunneier fikk under konsesjonsprosessen for de ulemper han blir påført, er erstatning for de offentligrettslige begrensninger som gjøres av hans faktiske og juridiske rådighet over eiendommen. Dersom det da senere under konsesjonsprosessen påføres grunneier nye og uforutsette ulemper som ikke var forutsett, og derfor ikke erstattet når den offentligrettslige begrensningen ble satt ved innvilgelse av konsesjon, må ulempene erstattes etter privatrettslige prinsipper. Dette er fordi forholdet mellom konsesjonær og grunneier da er privatrettslig, siden det ikke ligger noen offentligrettslige begrensninger bak beslutningen om å endre manøvreringen under konsesjonsperioden.

5.3 Naboloven § 2

Erstatning etter privatrettslige prinsipper gis etter grannelova § 9 for det økonomiske tap grunneier lider som følge av ulemper eller skader som overstiger tålegrensen etter gl. § 2. I det følgende vil oppgaven derfor redegjøre for tålegrensevurderingen etter gl. § 2 og vilkårene for erstatning etter gl. § 9.

Grannelova § 2 angir en tålegrenseregel som er en generell ”(...) norm for hva som er tillatt, basert på en interesseavveining.”¹⁴⁹, hvor vurderingen består i å avveie om skaden eller ulempen er å anse som noe naboen må finne seg i, eller om den er unødvendig eller urimelig.

Forbudsregelen som gl. § 2 utgjør sikter til forholdet mellom en tiltakshaver, som har en viss tilknytning ved typisk å være eier eller leier av eiendommen som forulemper¹⁵⁰, og naboen i form av typisk eier eller leier av den forulempede eiendommen som får vernet. Tiltakshaveren er derfor i lys av temaet for denne oppgaven konsesjonær, og naboen er enhver eiendom som rammes av manøvreringsendringen av magasinet. Naboeiendommen, behøver således ikke å grense direkte til tiltakshavers eiendom¹⁵¹.

5.3.1 Unødvendig eller urimelig ”skade” eller ”ulempe”

For at tålegrensevurderingen skal være aktuell, må det være påført nabo en skade eller ulempe. I begrepet ”skade” inngår forhold man fysisk kan observere hva gjelder eiendom, som eksempelvis ras, sprekker, utvasking og sot, eller person jf. Rt. 1994 s. 681. Samtidig som en ulempe vil være støy, røyk, sjenerende virksomhet, skjemmende virksomhet (eks. Rt. 2011 s. 780 (Jæren Energi)) og om ”(...) noko må reknast for farleg (...)” jf. gl. § 2 første ledd annet punktum. En nabo påføres gjerne flere ulike ulemper, og det er da den samlede virkningen av disse ulempene som er avgjørende for om de overstiger tålegrensen, jf. Rt. 1983 s. 152 og Rt. 1983 s. 329.

Vilkåret for at man er årsaken til ulempen eller skaden er i gl. § 2 beskrevet som å ”(...) ha, gjera eller setja i verk noko (...)”. Den vide ordlyden gjør at den omfatter både unnlattelser ved

¹⁴⁹ Falkanger og Falkanger (2013) s. 379

¹⁵⁰ Falkanger og Falkanger (2013) s. 379

¹⁵¹ Falkanger og Falkanger (2013) s. 380

at en ikke forhindrer skade eller ulempe, samt positive handlinger som blant annet anleggsarbeid jf Rt. 1967 s. 757 (Sandvika Gjestgiveri), flyplass jf. Rt. 1977 s. 1155 (Flesland) og vindmøllepark jf. Rt. 2011 s. 780 (Jæren). Tilfellet hvor konsesjonær (her tiltakshaver) endrer sin disponering av reguleringsmagasinet, må således anses å være en positiv handling.

For at et forhold skal regnes som en skade eller ulempe er det ikke et krav om at det har medført økonomisk tap for nabo, men ofte er dette tilfelle. Ved endring av magasindisponeringen kan blant annet næringsvirksomhet tilknyttet eksempelvis naturopplevelser, bli påført økonomiske tap som følge av at turistene lar utebli. Dette kan være forårsaket at den nye disponeringen er mer uforutsigbar, og således kan ikke virksomheten med sikkerhet tilby deres ulike aktiviteter til enhver tid, eksempelvis fordi ferdsel både til lands og vanns blir vanskeliggjort eller fisket er dårlig fordi fisken ikke trives i vassdraget .

5.3.2 Tålegrensen

Tålegrensen etter gl. § 2 første ledd er oversteget i det skaden eller ulempen ansees som urimelig eller unødvendig. Klarere holdepunkter for hvor grensen går følger av gl. § 2 annet til fjerde ledd, som angir nærmere hvilke momenter som skal vurderes og vektlegges. Gjennom vurderingen vil man derav komme frem til at tålegrensen varierer ut ifra hvilket ”strøk” skaden eller ulempen har oppstått i, være seg jordbruksområde, industristrøk eller villastrøk, jf. gl. § 2 tredje ledd.

Strøkskarakter til områder hvor vannmagasiner etableres, er gjerne mer landlige jordbruksområder sett ut ifra de interessene som vanligvis blir berørt; naturmangfold, landskap, friluftsliv, fiske, turisme, kulturminner og reindrift¹⁵². Strøket har naturligvis vært preget av at vassdraget fra før av har vært der, og at det også da var et naturlig vanntilsig som kunne føre til både tørke og flom. Etter etableringen av reguleringsmagasinet, påvirket dette strøkskarakteren i retning av at det er å forvente at vannstanden aktsomt reguleres opp og ned innenfor manøvreringsreglementet.

¹⁵² Meld. St. 25 (2015-2016) s. 53

Videre vil tålegrensen variere ut ifra om skadene eller ulempene er av forbigående eller varig karakter, jf. Høyesteretts uttalelse i blant annet Rt. 1969 s. 757 (Sandvika Gjestgiveri) hvor;

*”(...) man i alminnelighet ikke kan kreve erstatning for ulemper som skyldes et anleggsarbeid som, selv om det er forholdsvis langvarig, dog er av forbigående art (...)”*¹⁵³.

Derav må ulemper av en forbigående karakter i større grad aksepteres og tålegrensen er da satt høyere, jf. nevnt Høyesterettsdom samt Rt. 1972 s. 142 (Jernbaneverket), Rt. 1983 s. 513 (Røv) og Rt. 1960 s. 620.

Overført til reguleringen av et magasin, er det rimelig å anta at grunneiere i større grad må akseptere nye ulemper eller skader som følge av en *enkeltstående* endring av manøvreringen før den igjen går tilbake til ”normalen”, enn en situasjon der ulemper eller skader følger av at *driftsmønsteret* er endret.

5.3.3 Om forholdet er teknisk eller økonomisk mulig å hindre eller begrense

Hvis det i tålegrensevurderingen viser seg at skaden eller ulempen teknisk og økonomisk kunne vært hindret eller begrenset, jf. gl. § 2 annet ledd, er dette et tilstrekkelig grunnlag for at den er unødvendig og/eller urimelig. Tålegrensen kan derfor ansees overskredet uten ytterligere vurderinger etter gl. § 2 tredje og fjerde ledd.

I Rt. 1969 s. 757 (Sandvika Gjestgiveri) vurderte Høyesterett om støyulemper kunne vært redusert med støydempende tiltak innenfor hva som var teknisk og økonomisk mulig, noe de kom frem til, og derfor var deres konklusjon at *”(...) en vesentlig del av støyplagen ikke kan karakteriseres som en nødvendig følge av anleggsarbeidene (...)”*¹⁵⁴. Det samme spørsmålet ble behandlet av Høyesterett i blant annet Rt. 1972 s. 142 (Jernverket) og Rt. 1971 s. 378.

Tiltakshavers tekniske mulighet til å hindre eller begrense skader og ulemper utvides i takt med nye tekniske løsninger. Derfor kan skader og ulemper som før lå innenfor tålegrensen, senere bli vurdert til å ligge utenfor tålegrensen, fordi det eksisterer nye tekniske løsninger tiltakshaver kan anvende for å hindre eller begrense forholdet. Dette gjelder riktignok spesielt

¹⁵³ Rt. 1969 s. 757 (Sandvika Gjestgiveri), på s. 760

¹⁵⁴ Rt. 1969 s. 757 (Sandvika Gjestgiveri), på s. 761

forhold som forurensende utslipp og støy. For vassdragsregulering er nok dette mindre aktuelt ettersom det ikke er noen teknisk utvikling som kan hindre eller begrense skadene og ulempene. Ulemper og skader kan riktignok unngås ved at konsesjonær endrer driftsmønster, men ut ifra det generelle hensynet som synes å råde for at konsesjonær ikke skal lide betydelige økonomiske tap ved at manøvreringen endres (se kap. 6.4.3 om revisjon av manøvreringsreglement), er nok heller ikke dette særlig aktuelt.

5.3.4 Vurderingen av om skaden eller ulempen er ”urimelig”

For å vurdere om skaden eller ulempen er urimelig legges det vekt på hva som er *ventelig* etter forholdene på stedet, og hva som er *sedvanlig* sett i forhold til bruks- og driftsmåtene på slike steder, jf. gl. § 2 tredje ledd.

5.3.4.1 Vurderingen av hva som er *sedvanlig*

Dersom ulempene er å anse som *sedvanlige* etter gl. § 2 tredje ledd, er de ikke urimelige og tålegrensen er dermed ikke overskredet. Fordi vurderingen beror på en konkret vurdering av hva som er vanlig etter bruks- og driftsmåtene på stedet, kan derfor det som ellers ses på som uvanlig virksomhet eller forhold være lovlig. Og siden *sedvanlighetsvurderingen* beror på dynamiske forhold ved at samfunnet utvikler seg, kan også forhold som tidligere var uvanlige og således urimelige, bli *sedvanlige*. Det kan derfor være aktuelt å sammenligne med forholdene også på andre steder som har tilsvarende ”strøkskarakter”.

Ved spørsmålet om forurensingen fra sildoljefabrikkene i Egersund var urimelig og oversteg tålegrensen i Rt. 1972 s. 403, kom Høyesterett til at ulempene ikke ”(...) går utover det som ”*plar fylgja*” av slik virksomhet (...)”¹⁵⁵, og derfor var *sedvanlig*.

Ut ifra en vurdering av gl. § 2 tredje ledd vil det eksempelvis i en situasjon der det er *sedvanlig* at magasindisponeringen ikke fører til ras ved erosjon, bli ansett som uvanlig at ulemper tilknyttet ras ved erosjon forekommer. Forholdet kan dermed ansees urimelig, tålegrensen er da oversteg og tiltakshaver blir erstatningspliktig for ulempen etter nabolovens regler.

¹⁵⁵ Rt. 1972 s. 403, på s. 408

5.3.4.2 Vurderingen av hva som er ventelig

Om en ulempe er urimelig avhenger også av en konkret vurdering om den er ventelig etter forholdene på stedet, jf. gl. § 2 tredje ledd. Ventelig er her ikke det samme som ”påregnelig” fordi ventelig har et mer begrenset omfang, noe Høyesterett understreker i Rt. 2006 s. 486 (Gardermoen-dommen) gjennom uttalelsen;

”(…) det som truleg, eller etter måten sannsynleg, vil koma til å skje, er venteleg.

Venteleg er det som ein ventar vil skje. Påreknelig derimot er slikt – som kan tenkjast koma til å skje.”¹⁵⁶.

Viktig i vurderingen av hva som er ventelig, er den objektive vurderingen basert på hva en fornuftig person kan forvente av utvikling på stedet når vedkommende etablerer seg her, ikke grunneierens subjektive forestilling, jf. Rt. 1973 s. 1193 (Bodø flyplass)¹⁵⁷. Ifølge Høyesterett er tålegrensen ekstra høy i de tilfellene naboer har etablert seg etter at tiltaket er etablert, jf. Høyesteretts uttalelser i Rt. 1995 s. 1303 (Grinda avfallsanlegg), sammenlignet med om han hadde etablert seg før tiltaket hvor naboen da har en prioritert stilling, jf. Rt. 2006 s. 486 (Gardermoen-dommen). Før Høyesteretts uttalelser om forholdet mellom naboer etablert før og etter tiltaket i Gardermoen-dommen, var Høyesteretts oppfatning gjennom rettspraksis derimot at det ikke hadde noen betydning om eiendommen ble ervervet før man hadde planer om å etablere et tiltak jf. Rt. 2011 s. 780. Således var ikke naboer som hadde etablert seg før tiltaket i noen annen rettsstilling enn naboene som etablerte seg i ettertid, jf. Rt. 1972 s. 142. Gardermoen-dommen representerer derfor et skille i hvordan man vurderer dette.

Til tross for at den senere igangsatte virksomheten var utenkelig å forvente når vedkommende etablerte seg i området, kan den være ventelig. Årsaken til dette er at man i vurderingen også tillegger den alminnelige samfunnsutviklingen stor vekt i henhold til Høyesteretts uttalelser i Rt 1996 s. 232 (Lillo-Opsahl). Det faktum at området er ”relativt uberørt” er derfor ubetydelig jf. Rt. 2011 s. 780 (Jæren Energi)¹⁵⁸, og i henhold til rettspraksis enes det om at tålegrensen ligger relativt høyt for at naboenes tap skal tillegges mer vekt enn tiltakets samfunnsnytte i interesseavveiningen, jf. Rt. 1968 s. 411, Rt. 1937 s. 505 og i Rt. 1969 s. 643 (Fana-dommen).

¹⁵⁶ Rt. 2006 s. 486 (Gardermoen-dommen), i avsn. 62

¹⁵⁷ Rt. 1973 s. 1193 (Bodø flyplass) s. 1201

¹⁵⁸ Rt. 2011 s. 780 (Jæren Energi), avsn. 94

I Rt. 1969 s. 643 (Fana-dommen)¹⁵⁹ hvor det var spørsmål om nærføringsulempene som følge av en ny motorvei gjennom Fana var urimelige og oversteg tålegrensen, kom Høyesterett nettopp til den konklusjon at de felles samfunnsinteressene veien tjener ble tillagt mest vekt, og ulempene oversteg derfor ikke tålegrensen.

Av dette er tålegrensen noe lavere for grunneiere som har etablert seg rundt vassdraget i etterkant av at magasinet ble etablert, jf. Rt. 2006 s. 486 (Gardermoen-dommen). Likevel kan virksomheten være ventelig også for grunneiere som etablerte seg før magasinet, fordi man vektlegger den alminnelige samfunnsutviklingen hvor reguleringsmagasinet har stor samfunnsnytte, som tidligere redegjort for. Således kan grunneierne ha utfordringer med at deres interesser også i denne interesseavveiningen (sammenlignet med interesseavveiningen i kap. 3.4.2 under konsesjonsprosessen) vanskelig kan overgå samfunnsnyttens.

Støyplager som følge av en igangsatt sponplateproduksjon hos en treforedlingsbedrift på Gjøvik, ble på den andre siden funnet å ikke være ventelig av Høyesterett i Rt. 1964 s. 609¹⁶⁰. Dette var på bakgrunn av at produksjonen ble ansett som en ny virksomhet istedenfor en fortsettelse av tidligere virksomhet, noe som var det samme grunnlaget Høyesterett brukte i Rt. 2006 s. 486 (Gardermoen-dommen) for å konkludere med at flyplasstøyen ikke var ventelig.

Virksomheten en konsesjonær bedriver tilknyttet et vannmagasin, går ut på at han regulerer vannstanden innenfor gitte rammer (manøvreringsreglementet). Spørsmålet blir derfor om en endret manøvrering innenfor disse rammene, er å anse som en ny virksomhet eller fortsettelse av den gamle. Gardermoen-dommen med støyplager må sies å være et relativt spesielt tilfelle, ettersom forskjellene i støyplagene før og etter det ble nasjonalflyplass var såpass betydelige. Derfor kan vurderingen i dommen vanskelig overføres til endring i manøvreringen av reguleringsmagasiner. Felles for begge situasjonene, i tillegg til eksempelet med igangsatt sponplateproduksjon, er likevel at det oppstår nye ulemper som ikke medfulgte tidligere virksomhet.

Som ethvert av momentene i tålegrensevurderingen, må også dette vurderes i den konkrete sak. Således er det avgjørende hvor stor forskjell det er mellom tidligere regulering og endret

¹⁵⁹ Rt. 1969 s. 643 (Fana-dommen) s. 646

¹⁶⁰ Rt. 1964 s. 609 s. 613

regulering vedrørende hvilke konsekvenser de medførte. Den tidligere reguleringen kan ha medført at vannstanden holdt seg jevn gjennom hele sommeren, så båttrafikk, campinggjester og fiskere kunne fortsette sin virksomhet upåvirket. Hvor den nye reguleringen kan vise seg periodevis å umuliggjøre den vante utnyttelsen til grunneierinteresser, fordi vannstanden er ustabil (eksempel som følge av effektregulering). I slike situasjoner kan det tenkes at ulempene ikke anses ventelige, uten å påstå noe for sikkert.

Uansett, skulle man i interesseavveining finne at ulempen er ventelig, trenger den likevel ikke å være ansett sedvanlig. Derfor kan nabo tilkjennes erstatning for at ulempen overstiger tålegrensen selv om den er ventelig, jf. eksempelvis RG 1976 s. 84. Med henvisning til overnevnte eksempel, kan således tålegrensen anses overskredet ”bare” ved at det etter tidligere regulering var sedvanlig at vannstanden var jevn gjennom hele sommeren, og at det derfor er ulempene som oppstår ved endring til hyppig regulering som er uvanlige.

5.3.4.3 Sikkerhetsventilen i granneloven § 2 fjerde ledd

En skade eller ulempe kan likevel regnes som urimelig, selv om den både er ventelig og sedvanlig, dersom den utelukkende eller i særlig grad, kun rammer noen få naboer og har medført en vesentlig forverring av bruksforholdene, jf. gl. § 2 fjerde ledd. Bestemmelsen fungerer derfor som en sikkerhetsventil, men hvor lista er svært høy for å ta den i bruk jf. Høyesteretts uttaler i Rt. 2006 s. 486 (Gardermoen-dommen) om at hvis ulempen er ventelig ”(...) må man over en svært høy tålegrense før den kan bli ansett som urimelig.”¹⁶¹.

Den avgrensede kretsen av personer blir av Høyesterett i Rt. 2002 s. 1080 (Trekantsambandet) definert som;

”(...) alle som rammes av ulempene av den utbygging eller det anlegg det eksproprieres til (...) grunneiere som har løst erstatningsspørsmålet i minnelighet, og naboer som uten å være parter i ekspropriasjonssaken, likevel berøres av tiltaket. I en viss utstrekning vil man kunne gå utenfor det område skjønnsaken gjelder”¹⁶².

Denne bestemmelsen kan være særlig aktuell for vassdragsreguleringer. Dette fordi støyulemper fra et tiltak gjerne rammer et stort antall parter i samme grad, jf. eksempelvis

¹⁶¹ Rt. 2006 s. 486 (Gardermoen-dommen), i avsn. 95

¹⁶² Rt. 2002 s. 1080 (Trekantsambandet), s. 1094

Gardermoen-dommen. En endret magasindisponering vil også faktisk ramme alle berørte grunneiere rundt magasinet, men ikke alle disse eierne vil ha interesser som blir påført ulemper eller skade som følge av det. Eksempelvis er det naturlig å anta at ikke alle grunneierne rundt vannmagasinet driver turistvirksomhet basert på båttrafikk, camping eller øvrige naturopplevelser, samt salg av fiskekort. Trolig vil det være endel grunneiere som kun merker endringen i disponeringen ved at vannstanden i strandlinjen deres varierer, uten at de har interesser som berøres av det ytterligere. Slik sett kan det i vassdragssammenheng være forventet, at kun en avgrenset krets av personer berøres med en vesentlig forverring av bruksforholdene etter endringen i magasindisponeringen, slik at gl. § 2 fjerde ledd må vurderes om er oppfylt. Mer usikkert er det om tålegrensen vurderes til å faktisk være overskredet etter bestemmelsen, ettersom den er satt svært høyt.

5.3.5 Brudd på granneloven § 2

Ved konklusjon om brudd på tålegrensen etter vurdering av nevnte momenter i grannelova § 2, kan nabo kreve erstatning etter gl. § 9, retting etter gl. § 10 eller vederlag etter gl. § 10 annet ledd. Videre gjøres det kun rede for prinsippet om erstatning etter gl. § 9, ettersom retting og vederlag etter grannelova er unntatt å gjelde for vassdragstiltak med konsesjon som nevnt innledningsvis i oppgaven.

5.3.5.1 Erstatning etter gl. § 9

Ved erstatning etter gl. § 9 er det økonomisk tap knyttet til ulempe eller skade utover tålegrensen som kan gi grunnlag for erstatning, jf. også Rt. 1980 s. 309 (Nybrotsveien)¹⁶³. Herunder kvalifiserer både direkte tap, som eksempelvis skader i form av sprekker og setninger etter anleggsarbeid jf. RG. 1965 s. 455, og skader på avling som følge av fluorholdig gass jf. RG. 1969 s. 513, samt mer avledede tap som tap som eksempelvis ved nedsatt gjestebesøk på grunn av støy jf. Rt. 1969 s. 757 og utglidning av grunnmur som følge av utbyggingsarbeid jf. RG. 1965 s. 179.

En nabo til konsesjonær kan derfor kun få erstatning for ulemper eller skader han blir påført som følge av endret magasindisponering under konsesjonsperioden, dersom disse fører til

¹⁶³ Rt. 1980 s. 309 (Nybrotsveien) s. 313

økonomisk direkte eller avledede tap. Utenom dette har ikke grunneier erstatningsrettslig vern, hverken etter offentligrettslige eller privatrettslige regler i slike tilfeller.

6 Kort om revisjonsinstituttet etter vregl.

6.1 Innledning

Et forvaltningsvedtak jf. forvaltningslovens § 2 a) og b) er som hovedregel bindende for sakens part jf. § 2 e), men revisjonsadgangen utgjør et unntak fra dette prinsippet ettersom vedtaket da kan endres. Revisjon er en endring av konsesjonsvilkårene, derunder manøvreringsreglementet.

Ifølge OED¹⁶⁴ vil det i situasjoner som typisk gir erstatning etter gl. § 9 – at det påføres nye og omfattende skader ved årlig gjentakelse av store variasjoner i magasinets vannstand sommerstid – være grunnlag for å revidere konsesjonsvilkårene og eventuelt fastsette et manøvreringsreglement med mer detaljerte beskrivelser. Slik kan man dermed håndtere nye driftsmønstre.

6.2 Formålet med revisjonsinstituttet

Revisjon har som hovedformål å være en adgang hvor man kan modernisere og ajourføre konsesjonsvilkårene i henhold til Ot.prp. nr. 39 (1958)¹⁶⁵ og gjengitt i Ot.prp. nr. 50 (1991-1992)¹⁶⁶. Dette for å justere for nye forholdene som har utviklet seg i tiden etter at konsesjonen ble tildelt¹⁶⁷, som eksempelvis et nytt driftsmønster eller uforutsette konsekvenser for grunneierinteresser. I tillegg skal man gjennom revisjonsinstituttet søke å forbedre miljøforholdene i vassdraget¹⁶⁸.

Behovet for å tilpasse seg endrede forhold er spesielt nyttig og viktig i forbindelse med reguleringskonsesjoner, ettersom de blir gitt med en lang konsesjonsperiode, fordi konsesjonen er tidsbegrenset eller tidsbegrenset som vanligvis vil si at konsesjonsperioden er på 60 år (kan også være mindre), jf. vregl. § 10 post 1. I løpet av denne perioden kan *”Konsesjonsvilkår som var rimelige og gode da de ble gitt, (...) etterhvert bli temmelig*

¹⁶⁴ OED et al. (2007) s. 83

¹⁶⁵ Ot.prp. nr. 39 (1958) s. 11

¹⁶⁶ Ot.prp. nr. 50 (1991-1992) s. 46

¹⁶⁷ OED (2016) s. 23

¹⁶⁸ OED (2016) s. 23

antikverte og urimelige.”, jf. Ot.prp. nr. 50 (1991-1992)¹⁶⁹. Derfor kan det i tillegg til å endre eksisterende vilkår og fastsette nye vilkår, være aktuelt å oppheve vilkår som viser seg å være unødvendig eller uhensiktsmessige, jf. Ot.prp. nr. 50 (1991-1992)¹⁷⁰.

Det er videre noen begrensninger i kompetansen til å foreta endringer av konsesjonen, og formålet med revisjonsinstituttet er blant dem.

6.2.1 Hvordan revisjonsinstituttets formål begrenser endringskompetansen

Formålet med revisjonsinstituttet angir i stor grad hvilke endringer av konsesjonen som kan gjennomføres, jf. Ot.prp. nr. 50 (1991-1992)¹⁷¹.

At revisjonens hovedhensikt kun er å modernisere og ajourføre vilkårene, legger føringer for at omfanget av revisjonskompetansen ikke er veldig vid. Det innebærer blant annet at selve rammebetingelsene for konsesjonen ikke kan endres, herunder grensene for HRV og LRV i manøvreringsreglementet, men at det kun er de øvrige vilkårene som omfattes av revisjonsadgangen. Likevel er det rimelig å anta at formålet også setter grenser for hvilke endringer av konsesjonsvilkår og manøvreringsreglement man kan foreta, med vekt på omkostninger og ytelser endringen vil medføre.

Utover de nevnte begrensningene i kompetansen til å endre konsesjonen, stilles det også krav for adgangen til å kunne kreve revisjon.

6.3 Adgangen til å kreve revisjon

Adgangen til å revidere konsesjonsvilkårene gjør seg gjeldende dersom det er lovbestemt adgang til alminnelig revisjon jf. vregl. § 10 post 3 første ledd, konsesjonær søker om vilkårsendring jf. vregl. § 10 post 3 annet ledd, det er inntatt som en klausul i manøvreringsreglementet, forvaltningsorganet selv omgjør konsesjonsvilkårene etter forvaltningsloven av 10. oktober 1967 § 35, det følger av den ulovfestede

¹⁶⁹ Ot.prp. nr. 50 (1991-1992) s. 46

¹⁷⁰ Ot.prp. nr. 50 (1991-1992) s. 46

¹⁷¹ Ot.prp. nr. 50 (1991-1992) s. 46

omgjøringsadgangen til forvaltningen, når en tidsbegrenset konsesjon har utløpt eller dersom det kun er fastsatt et prøvereglement. Enkelte hevder at også vregl. § 12 post 12 siste ledd siste punktum gir hjemmel for en selvstendig revisjonsadgang, men både Stiansen og Haagensen¹⁷² og OED¹⁷³ er samstemte om at dette neppe er en selvstendig revisjonshjemmel.

Hvilken revisjonsadgang som bør benyttes ved endring av de enkelte konsesjonene beror på konsesjonens ordlyd, og ellers hvilke fysiske, miljømessige og samfunnsmessige endringer som har skjedd siden konsesjon ble gitt¹⁷⁴.

6.3.1 Revisjonsadgangen i vregl. § 10 nr. 3 første ledd og vilkårsendring med hjemmel i vregl. § 10 nr. 3 annet ledd

Den lovbestemte adgangen til å kreve alminnelig revisjon etter endt revisjonstid på 30 år (som hovedregel) følger av vregl. § 10 nr. 3 første ledd, og kravet må fremsettes av en representant for allmenne interesser eller revisjonssaken må startes på initiativ fra NVE selv.

Konsesjonær kan også selv ta initiativ til endring ved at han søker om revisjon med hjemmel i vregl. § 10 nr. 3 annet ledd. En slik søknad kan konsesjonær fremsette når som helst utenom tidspunktene for alminnelig revisjon. Eksempelvis søkte konsesjonær om revisjon av manøvreringsreglementet på dette grunnlaget for reguleringsmagasinet Tinnsjøen¹⁷⁵.

Privatpersoner kan ikke fremme krav om revisjon etter vregl. § 10 nr. 3 første ledd, med mindre det påpekes viktige allmenne interesser som tilsier endring i konsesjonen.

Privatrettslige forhold omfattes ikke av vilkårsrevisjonen, jf. Ot.prp. nr. 50 (1991-1992)¹⁷⁶. Selv om grunneieres innspill og krav ikke er grunnlag for revisjon, sammenfaller de ofte med kravene og innspillene til allmenne interesser, og således er det grunnlag for å åpne revisjonssak. I flere av sakene som er ferdigbehandlet hos NVE, hvorav noen ligger i departementet, har det vært et betydelig innslag av henvendelser fra grunneierinteresser¹⁷⁷.

¹⁷² Stiansen og Haagensen (2002) s. 363

¹⁷³ OED et al. (2007) s. 33

¹⁷⁴ OED et al. (2007) s. 86

¹⁷⁵ OED et al. (2007) s. 30

¹⁷⁶ Ot.prp. nr. 50 (1991-1992) s. 78

¹⁷⁷ Bøe (2017)

Grunneiere har således ikke anledning til å kreve revisjon med hjemmel i vassdragsreguleringslovens bestemmelser¹⁷⁸. Det har ikke blitt anledning til å foreta en inngående studie av NVE's praksis knyttet til sakene om vilkårsrevisjon, og dermed heller ikke kunne bringe klarhet i myndighetspraksisen her.

6.3.2 Revisjonsadgang med hjemmel i klausul inntatt i manøvreringsreglementet

Grunneieres eneste adgang til å direkte kreve revisjon, er dersom en revisjonsadgang er fastsatt som en klausul i konsesjonens manøvreringsreglement. Ettersom hjemmelen gir en videre revisjonsadgang sammenlignet med adgangen som følger av den alminnelige omgjøringsbestemmelsen i vreg. §10 post 3.

Klausulen gir adgang til å søke om endring av manøvreringsreglementet i de tilfellene det oppstår nye skadelige virkninger, jf. tidligere nevnt eksempel ved reguleringen av Åbjøravassdraget i Bindal hvor konsesjonens manøvreringsreglement post 4 med følgende ordlyd, ga NVE hjemmel til å foreta revisjon av reglementet;

”Viser det seg at vannslippingen etter dette reglement medfører skadelige virkninger av omfang for allmenne interesser, kan Kongen uten erstatning til konsesjonæren, men medplikt for denne til å erstatte mulige skadevirkninger for tredjemann, fastsette de endringer i reglementet som finnes nødvendig”¹⁷⁹.

I dag inntas en variant av denne bestemmelsen som et standardvilkår i alle manøvreringsreglement, men revisjonskrav i en slik hjemmel er i svært liten grad brukt ifølge OED¹⁸⁰. Det at klausulen kun i varierende grad finnes i eldre konsesjoner¹⁸¹, kan nok være årsaken til den sjeldne bruken. Det er riktignok naturlig om flere revisjoner kreves på bakgrunn av denne adgangen i fremtiden, når flere konsesjoner gjennom revisjon får fastsatt adgangen for dette.

¹⁷⁸ Stiansen og Haagensen (2002) s. 385

¹⁷⁹ NVE (2012a) s. 5

¹⁸⁰ OED (2016) s. 25

¹⁸¹ OED et al. (2007) s. 30

Revisjonen av Arendalsvassdraget ved kgl. res 19. juni 1978 er et eksempel hvor man benyttet adgangen i kombinasjon med den ulovfestede omgjøringsadgangen. Vedrørende dagens bruk, er det i henhold til OED sin rapport om rammer for magasindisponering;

”(...) ulikt syn på i hvilken grad denne hjemmelen kan brukes utover å være en ren sikkerhetsventil i tilfeller hvor alvorlige og helt uventede konsekvenser ble oppdaget etter at reguleringen ble iverksatt.”¹⁸².

Departementet går ikke så langt i høringsnotatet til revidert vassdragsreguleringslov¹⁸³, eller i rapporten deres om magasindisponering¹⁸⁴, at de sår tvil om hjemmelen er nødvendig. De legger vekt på at den er lite brukt, uten å i det hele tatt drøfte hvorvidt dette kan endre seg i fremtiden. Nettopp denne sikkerhetsventilen kan være mer aktuell i fremtiden, dersom grunneiere som følge av en endret magasindisponering blir påført nye og uforutsette ulemper og skader.

6.3.3 Forvaltningsorganets omgjøringsadgang etter fvl. § 35

Forvaltningsloven § 35 gir vassdragsmyndigheten som et forvaltningsorgan, adgang til å gjøre endringer i konsesjonen uten at konsesjonsvedtaket er påklagd. Med det formål at forvaltningsorganet innen kort tid etter fattet vedtak, skal ha mulighet til å rette opp eventuelle rettslige feil¹⁸⁵ før kunngjøringen av det har nådd frem til konsesjonær eller offentligheten. Vassdragsmyndighet må så tidlig som innen tre uker etter konsesjonen ble vedtatt, kunngjøre overfor konsesjonær, at beslutningen om at vedtaket skal overprøves og den omgjorte konsesjonen må kunngjøres konsesjonær innen tre måneder, jf. fvl. § 35 tredje ledd. Adgangen forutsetter videre at endringen ikke påfører hverken berørte interesser eller konsesjonær skade¹⁸⁶.

Vassdragsmyndighetens mulighet for å kreve endring i en konsesjon utenom alminnelig revisjon er derimot ikke kun begrenset til den ikke-uttømmende omgjøringsadgangen etter fvl. § 35, ettersom forvaltningen også har en ulovfestet omgjøringsadgang.

¹⁸² OED et al. (2007) s. 31

¹⁸³ OED (2016) s. 25

¹⁸⁴ OED et al. (2007) s. 30

¹⁸⁵ OED et al. (2007) s. 33

¹⁸⁶ OED et al. (2007) s. 32

6.3.4 Forvaltningens ulovfestede omgjøringsadgang

Denne ulovfestede adgangen til å omgjøre et vedtak som fvl. § 35 femte ledd viser til, gjelder i de tilfellene det hverken er anledning for omgjøring etter øvrige ledd i fvl. § 35 eller etter vregl. § 10 post 3. Vurderingen av om omgjøring kan skje etter denne adgangen, er således en avgrensning av legalitetsprinsippet fordi man avgjør hvilken omgjøringskompetanse forvaltningen har uten hjemmel i lov¹⁸⁷. Og Ot.prp. nr. 50 (1991-1992) presiserte at adgangen kan gi grunnlag for omgjøring av konsesjonsvilkår, og derav manøvreringsreglementet, på bakgrunn av at ”Både tungtveiende allmenne hensyn og endringer i de faktiske forhold kan begrunne (...)”¹⁸⁸ dette.

I vurderingen av om tungtveiende allmenne hensyn taler for en slik omgjøring, foretas det en interesseavveining. Vanligvis er det da hensynet til de økonomiske konsekvensene for den konsesjonær som blir vurdert å veie vesentlig mindre enn de tungtveiende allmenne hensynene¹⁸⁹. Derfor kan en omgjøring skje selv om det påfører konsesjonær et betydelig tap, og dette tapet blir som hovedregel ikke erstattet¹⁹⁰.

Endringer i de faktiske forholdene fra tidspunktet konsesjonen ble gitt, kan gi grunnlag for å sette nye vilkår, eller i ytterste konsekvens tilbakekalle konsesjonen når konsesjonær har vesentlig misligholdt denne, jf. ”(...) synspunkter beslektet med privatrettens lære om *bristende forutsetninger*.” ifølge Eckhoff og Smith¹⁹¹. Der læren om bristende forutsetninger tar utgangspunkt i det grunnleggende prinsippet i NL-5-1-2 om at avtaler skal holdes (*pacta sunt servanda*)¹⁹², men dersom de ikke overholdes er det grunnlag for omgjøring, jf. avtaleloven av 31. mai 1918 nr. 4 § 36.

Ut ifra dette ser omgjøringsadgangen ut til å være en nyttig adgang for å endre konsesjonsvilkårene når magasinet disponeres etter et helt nytt driftsmønster, og det er nødvendig å sette nye vilkår for å avbøte ulemper påført interesser. I vurderingen av grunnlaget for omgjøring, virker man i hovedsak å vektlegge hensynet til allmenne interesser og konsesjonær. Grunneierinteresser synes ikke å være blant hensynene som konkret avveies,

¹⁸⁷ Eckhoff og Smith (2014) s. 309

¹⁸⁸ Ot.prp. nr. 50 (1991-1992) s. 60

¹⁸⁹ Tvedt (2012) s. 320

¹⁹⁰ Eckhoff og Smith (2014) s. 309

¹⁹¹ Eckhoff og Smith (2014) s. 310

¹⁹² NOU 2011:16 s. 397

med unntak av situasjonene hvor det er interessemotsetninger grunneierinteressene i mellom ifølge Eckhoff & Smith¹⁹³.

Det er vanskelig å konkludere med hvor langt den ulovfestede omgjøringsadgangen rekker, blant annet fordi adgangen ifølge OED¹⁹⁴ nesten aldri har blitt anvendt i praksis tilknyttet reguleringssaker. Endringen av manøvreringsreglementet til Arendalsvassdraget i 1978 er likevel et av de få tilfellene hvor adgangen ble benyttet, og i vurderingen ble det da vektlagt endringens omfang, i hvilken grad konsesjonæren ble rammet og hvilke allmenne hensyn som var i favør av endringen¹⁹⁵.

Grunnloven § 97 må ansees å sette en begrensning for hvor langt lovgiver kan gå i å endre gitte konsesjoner, ettersom den representerer et vern mot tilbakevirkninger som er urimelige og uvilkårlige¹⁹⁶. Så lenge de grunnleggende konsesjonsforutsetningene ikke brytes ved omgjøringen, mener OED derfor at man må anta at den ulovfestede omgjøringsadgangen kan benyttes av myndighetene uten at omgjøringen er grunnlovsstridig med GrL. § 97. For at forutsetningen er oppfylt, betyr det at vassdragsanlegget må ha en tilnærmet normal kraftproduksjon i etterkant av omgjøringen¹⁹⁷.

Selv om hensynet til grunneierinteresser som hovedregel ikke blir vektlagt i interesseavveiningen, kan de likevel være påført ulemper av betydning som følge av omgjøringen. Spørsmålet er derfor om de har krav på erstatning som kompensasjon for disse? Dette synes ikke å være drøftet i utstrakt grad.

6.3.5 Adgang til å fornye en tidsbegrenset konsesjon som har utløpt

Reguleringskonsesjoner gis i all hovedsak på ubegrenset tid¹⁹⁸, men de kan også tidsbegrenses. Når en tidsbegrenset konsesjon har utløpt, står konsesjonær fritt til å velge om han vil sende inn søknad til vassdragsmyndighet om å fornye konsesjonen eller om han vil si

¹⁹³ Eckhoff og Smith (2014) s. 310

¹⁹⁴ OED et al. (2007) s. 32

¹⁹⁵ Stiansen og Haagensen (2002) s. 364

¹⁹⁶ OED et al. (2007) vedlegg 5 s. 9

¹⁹⁷ OED et al. (2007) s. 32

¹⁹⁸ OED (2012) s. 6

fra seg konsesjonen. Ved søknad om fornyelse er det så opp til vassdragsmyndigheten å vurdere om ny konsesjon skal gis, og i tilfelle på hvilke vilkår. Denne vurderingen blir som en ordinær konsesjonsbehandling, og den gir derfor en videre adgang til å endre konsesjonsvilkår enn ved revisjon eller omgjøring¹⁹⁹. Ettersom behandlingen tilsvarer den som ved ny konsesjon, viser jeg til redegjørelsen for hensynet til og erstatningen av grunneiere som inngår i kap. 3.

6.3.6 Adgang til å endre konsesjonsvilkår når det kun er fastsatt prøvereglement

I enkelte tilfeller gis konsesjonen med et manøvreringsreglement som skal prøves ut for en periode, et såkalt prøvereglement. Dette inneholder en bestemmelse som gir adgang til endring av enkelte vilkår, etter prøveperioden som gjerne varer i 5-10 år. Formålet med prøvereglementet, er at bestemmelsene kan endres og avklares etter at man har opparbeidet seg erfaring med hvilke vilkår som fungerer best. Under prøveperioden har man derav mulighet til å prøve virkningene manøvreringen, og konsesjonær gis en betydelig større fleksibilitet i manøvreringen enn etter et endelig fastsatt reglement²⁰⁰.

Flest slike bestemmelser om prøvereglement ble gitt på 1980- og 90-tallet. I ettertid har det vist seg at prøvereglementene i flere tilfeller har utsatt fastsettelsen av de endelige vilkårene, og i liten grad medførte en nødvendig avklaring av vilkårene²⁰¹. Eksempelvis tok det for Alta-vassdraget og Suldalslågen henholdsvis 25 og 30 år med drift, før det ble fastsatt et endelig manøvreringsreglement. De prøvereglementene som fortsatt eksisterer, gjelder i stor grad kraftverkskonsesjoner og ikke reguleringskonsesjoner²⁰², derfor går jeg ikke videre inn på hensynet til grunneierinteresser ved revisjonsadgang etter prøvereglement.

6.4 Revisjonsprosessen

Revisjonsprosessen er som hovedregel ikke like omfattende som konsesjonsprosessen, med unntak av de tilfellene der endringen av manøvreringsreglementet medfører en omfattende omdisponeringen av vannet.

¹⁹⁹ OED (2012) s. 11

²⁰⁰ OED et al. (2007) s. 31

²⁰¹ OED et al. (2007) s. 31

²⁰² OED et al. (2007) s. 3-31

Etter at krav om revisjon er fremmet etter adganger nevnt i 6.3 (med unntak av omgjøringsadgangene og fornying av konsesjon), tar NVE stilling til om en revisjonssak skal igangsettes, og konsesjonær får da mulighet til å uttale seg før NVE fatter en avgjørelse. Konsesjonæren må deretter utarbeide et revisjonsdokument innen seks måneder som blant annet inneholder en oversikt over anlegg og reguleringer, miljøtilstanden i vassdraget og en vurdering av innkomne krav. Dette dokumentet skal så på høring.²⁰³

6.4.1 Høring av revisjonsdokumentet

Revisjonsdokumentet sendes på høring for normalt tre måneder til berørte kommuner, fylkeskommuner, fylkesmenn, statlige forvaltningsorgan og interesseorganisasjoner. I tillegg til at det kunngjøres i lokale aviser, gjøres tilgjengelig for gjennomlesing på NVE sine nettsider og i de aktuelle kommunene, samt i enkelte tilfeller avholdes folkemøte.²⁰⁴

NVE uttaler at hensikten med høringen er å få uttalelser om de kravene som er fremsatt, og eventuelt avdekke om det er synspunkter på at andre krav ønskes fremsatt, samt å få avdekket om det er forslag til avbøtende tiltak som kan ytes i favør av miljøforholdene²⁰⁵. Ved å få tilgang på revisjonsdokumentet gjennom måtene det blir kunngjort på, og eventuelt ved å få representert innholdet i et folkemøte, vil grunneierinteresser som enhver annen kunne komme med sine synspunkter i et høringssvar.

Etter endt høringsperiode får konsesjonær anledning til å kommentere høringsuttalelsene, og NVE inviterer til befaring hvor det gis mulighet til å utdype problemstillinger som er aktuelle. Invitasjonen til befaring tilsendes da vedkommende som har reist krav om revisjon, og andre aktuelle deltakere etter en konkret vurdering²⁰⁶. Deltakerne er gjerne aktuelle kommuner, fylkeskommuner, fylkesmenn og andre berørte parter²⁰⁷. Det fremgår ikke om grunneiere er blant ”*andre berørte parter*” som kan være aktuelle deltakere på denne befaringen. Ved revisjonen av konsesjonsvilkår for Holsreguleringen ble riktignok seks privatpersoner invitert til å delta på befaringen sammen med de øvrige offentlige instansene og NVE²⁰⁸.

²⁰³ OED (2012) s. 37

²⁰⁴ OED (2012) s. 37

²⁰⁵ NVE (u.å.-a)

²⁰⁶ OED (2012) s. 37

²⁰⁷ NVE (u.å.-a)

²⁰⁸ NVE (2012b) s. 1

6.4.2 NVEs sluttbehandling; interesseavveiningen

Etter høringsperiode og befaring gjør NVE sin sluttbehandling av revisjonssaken, hvor de kommer med en innstilling til OED som inneholder en avveieelse av hvilke vilkår de anbefaler at blir endret²⁰⁹. Denne avveieelsen er en samlet vurdering som baserer seg på en interesseavveining av berørte og motstridende interesser.

Som nevnt i kap. 6.3.1 er ikke hensynet til grunneierinteresser direkte avveid i denne vurderingen, fordi private forhold ikke omfattes av revisjonsinstituttet. Ettersom hensynet til grunneierinteresser ofte sammenfaller med hensynet til allmenne interesser, er det likevel relevant å redegjøre for vektleggingen av allmenne hensyn i vurderingen.

I interesseavveiningen vektlegges spesielt hensynet til konsesjonærs økonomi og kostnadene for samfunnsøkonomien²¹⁰, fordi tiltaket er viktig på grunn av den store verdiskapingen en vassdragsregulering utgjør. Eventuelle vilkårsendringer som begrenser vannkraftproduksjon av hensyn til allmenne interesser, vil derfor tilnærmet alltid kunne sies å tyngte konsesjonærens økonomi (og samfunnsøkonomien, men da i litt mindre grad).

Som ved interesseavveiningen i konsesjonsprosessen som beskrevet i kap. 3.4.2, er det lett å anta at de fleste endringer vedtas med vekt på hensynet til konsesjonærs økonomi og samfunnsinteressene. Revisjonsformålet om å forbedre miljøforholdene, sikrer derimot at hensynet til miljøinteresser må tillegges særlig vekt, og derav er endringene som vedtas ved revisjon ofte ugunstige for konsesjonæren ifølge OED²¹¹. Dermed er det rimelig å anta at grunneierinteressenes hensyn ofte blir ivaretatt ved vilkårsrevisjon, ved at de gjerne sammenfaller med de allmenne interessenes hensyn.

Dette er interesseavveiningen ved revisjon av konsesjonsvilkår for øvrig, men akkurat ved revisjon av manøvreringsreglementet er hensynene i interesseavveiningen tillagt noe ulik vekt fra nevnte interesseavveining. I tillegg til at saksbehandlingen er noe mer omfattende.

²⁰⁹ NVE (u.å.-a)

²¹⁰ OED et al. (2007) s. 36

²¹¹ OED et al. (2007) s. 36

6.4.3 Særlig om interesseavveiningen ved endring av manøvreringsreglementet

En endring av manøvreringsreglementet har ofte spesielt store økonomiske konsekvenser for konsesjonær, særlig endring av minstevannstanden. Derfor skal det ved revisjon av dette vises varsomhet²¹². Interesseavveiningen er mer eller mindre den samme som ved revisjon av øvrige konsesjonsvilkår nevnt i 6.4.2, men konsesjonærs ulemper skal ved revisjon av manøvreringsreglementet tillegges *betydelig* vekt²¹³.

Da endringen av manøvreringsreglementet kan føre til en omfattende omdisponering av vannet, er det krav til at det gjennomføres høringsprosesser tilsvarende kravet til saksbehandlingen ved fastsettelse av manøvreringsreglementet når konsesjon gis, jf. vregl. §12 post 12 annet ledd siste punktum og jf. omdisponeringen av fløtingsvannet i Numedalslågen i St.prp. nr. 37 (2000-2001)²¹⁴. Høringsprosessen blir derfor tilsvarende som beskrevet i kap. 3.3.4.3 hvor alle berørte interesser høres²¹⁵, herunder også grunneierinteresser. Grunneiere gis med det anledning til å påvirke revisjonen av manøvreringsreglementet.

Etter at NVE har utarbeidet innstillingen basert på disse interesseavveiningene, fremlegges den for OED. Deretter blir den sendt på en begrenset høring til de departementer og kommuner som er berørt, før OED fremmer saken for regjeringen som til slutt fatter det endelige vedtaket om en revidert konsesjon ved kongelig resolusjon.²¹⁶

6.5 Hvilken betydning har den forestående revisjonsbølgen for revisjonsinstituttet?

Det er per i dag ikke foretatt mange revisjoner av hverken manøvreringsreglementer eller øvrige konsesjonsvilkår; 6²¹⁷ revisjoner er ferdigbehandlet, 43²¹⁸ er under behandling og totalt

²¹² Ot.prp. nr. 50 (1991-1992) s. 11

²¹³ Ot.prp. nr. 50 (1991-1992) s. 11

²¹⁴ St.prp. nr. 37 (2000-2001)

²¹⁵ Stiansen og Haagensen (2002) s. 365

²¹⁶ OED (2012) s. 38

²¹⁷ NVE (u.å.-b) Med utvalg: "Vannkraft" + "Revisjon av vilkår" + "Ferdig behandlet"

²¹⁸ NVE (u.å.-b) Med utvalg: "Vannkraft" + "Revisjon av vilkår" + "Under behandling"

430²¹⁹ konsesjoner kan revideres. Således har man som nevnt innledningsvis en forestående revisjonsbølge. Spørsmålet blir derfor hva slags betydning denne revisjonsbølgen kan ha for NVE sin revisjonsbehandling.

Når systemet med revisjon av konsesjoner i 30-årssykluser fortløpende blir reelt etter 2022, vil man få en større forutsigbarhet for alle parter. I tillegg til at NVE vil få mer erfaring med revisjoner av konsesjoner når de får en jevnere strøm. Således kan det bli klarere retningslinjer for hvilke grunnlag som typisk gir adgang til revisjon, og klarere føringer for hvordan hensynet til ulike interesser vektlegges i interesseavveiningen.

Økt døgnregulering blant kraftverkene, kan ifølge OED føre til at det oppstår;

”(...) et nytt behov for å sette restriksjoner hvor det blir skadelig å kjøre magasinene og kraftverkene på denne måten.”²²⁰.

Revisjonsinstituttet åpner nettopp for at det kan fastsettes mer detaljerte manøvreringsreglement. Dersom nye og flere endringer av driftsmønster oppstår i fremtiden på bakgrunn av nevnte utvikling i kraftmarkedet, klimaforholdene eller samfunnsprioriteringene (se kap. 1.1), er det rimelig å anta at man fra 2022 og utover vil se tilfeller av stadig mer detaljerte manøvreringsreglement som fastsettes ved revisjon. Behovet for endringer i reglement som følge av endringer i driftsmønster, underbygges av målsettingen i Meld. St. 25 (2015-2016); *”Konsesjonspolitikken for ny vannkraft etter 2020 må i større grad vektlegge evnen til å produsere når behovet er størst.”²²¹.*

Samtidig vil revisjonsbølgen gi mulighet til å fastsette endelige vilkår i manøvreringsreglementet for eldre konsesjoner med prøvereglement²²². I tillegg til at det gir anledning for å innta klausul i manøvreringsreglementet til alle eldre konsesjoner, slik at man kanskje vil se flere revisjoner krevd med utgangspunkt i denne klausulen, som nevnt i kap. 6.3.2. Således vil det naturlig også kunne bli klarere føringer for hvordan interesseavveiningen vektlegges med utgangspunkt i revisjon med hjemmel i reglementet.

²¹⁹ NVE (2016)

²²⁰ OED et al. (2007) s. 92

²²¹ Meld. St. 25 (2015-2016) s. 8

²²² OED et al. (2007) s. 86

7 Oppsummering

7.1 Innledning

De foregående kapitlene har underveis direkte og mer indirekte, beskrevet vernet av grunneierinteresser i aspektene ved vassdragsregulering som oppgaven er avgrenset mot. Dette kapitlet tar sikte på å foreta en oppsummering, for å konkret besvare spørsmålene som problemstillingen stiller;

I hvilken grad må grunneier tilgrensede mot vassdrag akseptere eller tåle;

- 1. ...etablering av reguleringsmagasin ved konsesjon?*
- 2. ...at konsesjonær endrer manøvreringen av vannet under konsesjonsperioden?*
- 3. ...at det blir foretatt endringer i konsesjonsvilkår?*

7.2 Når det etableres vassdragsregulering etter gitt konsesjon

Som beskrevet i kap. 3 er grunneiere indirekte vernet gjennom konsesjonsprosessen ved etablering av et reguleringsmagasin, fordi de vurderes i interesseavveiningen etter vregl. § 8, kan påvirke gjennom høringsuttalelser til selve konsesjonen jf. vregl. § 6 post 1 (se kap. 3.4.1) og fastsettelsen av manøvreringsreglementet jf. vregl. § 12 post 12 annet ledd (se kap. 3.4.3.3), samt at de direkte kan få hensynet sitt ivaretatt ved fastsettelse av vilkår etter vregl. § 12 post 17 (se kap. 3.4.3) eller indirekte ved fastsettelsen av manøvreringsreglementet når deres hensyn er sammenfallende med hensynet til allmenne interesser (se kap. 3.4.3.3). Spesielt vil grensene for minste- og maksvannstand satt med hensyn til miljøinteresser ofte også være til fordel for grunneierinteresser. Eksempelvis ved at det kan settes krav om egnet sommervannstand som sikrer at båttrafikk, fiske, turisme og annen virksomhet kan fortsette uten hindringer.

Avveiningen etter vregl. § 8 som beskrevet i kap. 3.4.2 konkluderer ofte med at konsesjon til større vannkraftiltak som reguleringsmagasin blir gitt, med henvisning til nevnte praksis i kap. 1.1. Det er da riktignok fordelene tiltaket har for storsamfunnet som vektlegges, ikke hensynet til grunneierinteressene som ble vektlagt i avslaget om konsesjonssøknaden for Skognesdalen kraftverk og Steinnes kraftverk i Ullsfjorden. Selv om kravene som stilles i

konsesjon eller manøvreringsreglement i avsnittet ovenfor kan føre til at konsekvensene for grunneierinteresser begrenses, blir de som hovedregel fortsatt påført skader, ulemper og må helt eller delvis avstå grunn som følge av tiltaket.

Grunneierne må da rent faktisk akseptere og tåle den offentligrettslige begrensningen av deres rådighet over eiendommen i sin helhet, men vanligvis ikke uten kompensasjon. Erstatning gis som beskrevet i kap. 3.4 gjennom minnelige avtaler eller ved ekspropriasjon, etter prinsippet om ”full erstatning” jf. Grl. § 105 og med en mererstatning på 25 % jf. vregl. §16 post 3 første ledd.

7.3 Når konsesjonær endrer manøvreringen av vannet

Manøvreringsreglement som fastsettes i konsesjonen i henhold til kap. 3.4.3.3, setter rammene for hvordan konsesjonær kan manøvrere vannet under konsesjonsperioden. Konsesjonær kan finne på å foreta endringer i manøvreringen som får konsekvenser for grunneierinteresser som beskrevet i kap. 4.4. Enkelte endringer i manøvreringen er det rimelig klart om konsesjonær kan foreta eller ikke, fordi endringen omfattes av de lovlige fravikene som beskrevet i kap. 4.3.1, eller den er direkte ulovlig i henhold til redegjørelsen i kap. 4.3.2. Felles har slike endringer at man fraviker rammene for manøvreringen, og det er antakelig også derfor det er lettere å identifisere om endringen er lovlig eller ikke. For manøvreringen *innenfor* manøvreringsreglementet som setter rammene, er det gjerne mer uklart hvilke endringer som er tillatt i henhold til redegjørelsen i kap. 4.2 og nærmere kap. 4.2.5.

Den gyldne hovedregel er at manøvreringsendringen, uansett om den fraviker eller holder seg innenfor manøvreringsreglementet, er ulovlig dersom den medfører at konsesjonær bryter aktsomhetsplikten etter vrl. § 5 som beskrevet i kap 4.3.2. Grunneiere må i den forbindelse ikke akseptere og tåle skader eller ulemper de påføres, da konsesjonær i ethvert tilfelle er erstatningspliktig ovenfor grunneiere som redegjort for i kap. 4.5.1. Eksempelvis dersom konsesjonær aktsomt har endret manøvreringen for å oppnå større kraftproduksjon og derav økt økonomisk gevinst, eller han har unnlatt å ta manøvreringsbeslutninger som kunne hindret eller begrenset flom. For lovlige manøvreringsendringer ved flom (eller vedlikehold/reparasjoner) i henhold til kap. 4.3.1 som ikke overtrer vrl. § 5, er grunneiere

derimot ikke erstatningsberettiget og ulempene eller skadene må grunneierne akseptere og tåle i sin helhet.

Manøvreringsendringen kan, med henvisning til kap. 5.1 påføre grunneiere nye og uforutsette skader og ulemper selv om den anses aktsom etter vrl. § 5. Eksempelvis ved hyppigere justering av vannstanden i tråd med effektregulering som en økende trend, beskrevet i kap. 4.2.3. Fordi disse forholdene ikke ble omfattet av erstatningen i konsesjonsprosessen for den offentligrettslige begrensningen av eiers rådighet, erstattes forholdene etter privatrettslige prinsipper siden begrensningen i eiers rådighet kan anses privatrettslig, i henhold til kap. 5.2 sml. nevnte forutsetninger i kap. 5.1.

Forhold som oppstår som følge av endret manøvrering under konsesjonsperioden, og som overstiger grannelova § 2 sin tålegrense etter en vurdering av momentene som beskrevet i kap. 5.3, skal ikke grunneier akseptere eller tåle. De erstattes da etter gl. § 9 hvis de innebærer økonomisk tap for grunneier som redegjort for i kap. 5.3.5 og derunder 5.3.5.1.

7.4 Når konsesjonsvilkårene revideres

Manøvreringsendringene som ikke er engangstilfeller, men nye driftsmønster, kan som beskrevet i kap. 6.1 være grunnlag for revisjon av konsesjonsvilkårene gjennom de ulike revisjonsadgangene beskrevet i kap. 6.3. Noe som blir stadig mer aktuelt å ta stilling til under den forestående revisjonsbølgen som omtalt i kap. 6.5, da revisjonen skal modernisere og ajourføre vilkårene (se kap. 6.2.1). Revisjonsinstituttets hensikt omfatter riktignok ikke ivaretagelse av hensynet til grunneierinteresser, jf. redegjørelsen i kap. 6.2. Dette fordi privatrettslige forhold ikke omfattes av vilkårsrevisjoner som nevnt i kap. 6.3.1, og grunneiere forutsettes å *”(...) gjøre opp sine forhold direkte med konsesjonæren.”*²²³, gjennom de privatrettslige erstatningsreglene som redegjort for i kap. 5, og som oppsummeres i kap. 7.3.

Endringer i konsesjonsvilkårene må grunneiere derfor akseptere og tåle i sin helhet. Uten at det er behandlet om grunneiere er erstatningsberettigede dersom situasjonen er, som nevnt i kap. 6.4 og nærmere i 6.4.3, at omdisponeringen av vannet ved revisjonen er omfattende, og revisjonen må behandles tilsvarende en konsesjonsprosess. Dette kan være et tema som belyses i senere oppgaver.

²²³ OED (2012) s. 16

Likevel vil det sammenfallende hensynet til grunneierinteresser og allmenne interesser ved fastsettelsen av manøvreringsreglementet, som nevnt i kap. 3.4.3.3 og oppsummert i kap. 7.2, også ha betydning ved revisjon som beskrevet i kap. 6.3.1. Således vil grunneierens ulemper og eventuelle skader som følge av vilkårsendringen, hindres eller begrenses ved at hensynet er sammenfallende med miljøinteressenes og at dette tillegges betydelig vekt jf. revisjonsformålet som nevnt i kap. 6.2 og nærmere i 6.4.2. Grunneiere kan videre selv og direkte påvirke revisjonsvedtaket ved å komme med høringsuttalelser omtalt i kap. 6.4.1 og 6.4.3.

Hvorvidt grunneierens revisjonskrav med hjemmel i klausul i manøvreringsreglementet i henhold til kap. 6.3.2, setter grunneierinteressene i en annen stilling til hva de må akseptere eller tåle av vilkårsendringer virker uklart. Ettersom denne revisjonshjemmelen kan tenkes å bli anvendt hyppigere i fremtiden som nevnt i kap. 6.5, vil det trolig være bedre grunnlag for å gjøre rede for denne adgangen på et senere tidspunkt og i senere oppgaver.

7.5 Forslag til videre redegjørelser innenfor temaet

Dersom det på et senere tidspunkt foreligger flere rettskilder innenfor temaene som behandles, vil det være interessant om det foretas en ren juridisk klarlegging av rettstilstanden. Da denne oppgaven som nevnt innledningsvis i kap. 1 beskriver rettstilstanden og setter den i en samfunnsmessig kontekst.

Videre vil de avgrensninger jeg har satt for oppgaven i kap. 1.2.1 og underveis i oppgaven, naturlig kunne være utgangspunkt for videre redegjørelser innenfor vassdragsretten. Herunder hadde det eksempelvis vært interessant å sammenligne vernet av grunneiere, opp i mot vernet av allmenne interesser i de ulike aspektene av vassdragsreguleringen.

Lite litteratur og praksis fra revisjon av konsesjoner, begrenset behandlingen av grunneierens vern tilknyttet dette aspektet i oppgaven. Det er derfor interessant om det gjøres ytterligere og mer vidtgående redegjørelser for revisjonsinstituttet i årene fremover, som hintet til i kap. 7.4, med hensyn til hvilken betydningen revisjonsbølgen vil ha for revisjonsinstituttet som kort omtalt i kap. 6.5.

Litteraturliste

Litteratur

- Bakken, T. H., Forseth, T. & Harby, A. (red.). (2016). *Miljøvirkninger av effektjøring: Kunnskapsstatus og råd til forvaltning og industri*. NINA Temahefte 62. Trondheim.
- Bugge, H. C. (2011). *Lærebok i miljøforvaltningsrett*. 3. utg. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bøe, P. C. (2017). *Masteroppgave privatrettslige spm*: NVE (e-post 04. mai 2017).
- Eckhoff, T. (2001). *Rettskildelære*. 5. utg. Oslo: Universitetsforlaget.
- Eckhoff, T. & Smith, E. (2014). *Forvaltningsrett*. 10 utg. Oslo: Universitetsforlaget.
- Falkanger, T. (2011). *Fast eiendoms rettsforhold*. 4. utg. Oslo: Universitetsforlaget.
- Falkanger, T. & Falkanger, A. T. (2013). *Tingsrett*. 7. utg. Oslo: Universitetsforlaget.
- Falkanger, T. & Falkanger, A. T. (2016). *Tingsrett*. 8. utg. Oslo: Universitetsforlaget.
- Heggedal, K. & Nilsen, P. M. (2014). *Raser over lav vannstand i Selbusjøen*: NRK. Tilgjengelig fra: https://www.nrk.no/trondelag/_folk-i-bygda-er-temmelig-forbanna-1.11720553 (lest 22.04.17).
- Haakenstad, T. (2012). *Skibladner i pengetrøbbel pga flom*: NRK. Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/ho/skibladner-i-pengetrobbel-pga-flom-1.7986222> (lest 22.04.17).
- Lien, I. (2015). *Fulle vannmagasiner i Neavassdraget*: Selbyggen. Tilgjengelig fra: <http://selbyggen.no/?p=2565> (lest 22.04.17).
- Miljødirektoratet. (2016). *Globale klimaendringer - hva skjer?* Tilgjengelig fra: <http://www.miljostatus.no/tema/klima/klimaendringer-globalt/> (lest 22.04.17).
- Nilsen, P. M. (2014). *Innfører minstevannstand i Selbusjøen*: NRK. Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/trondelag/innforer-minstevannstand-1.11590436> (lest 22.04.17).
- NVE. (2005a). *Manøvrering av magasiner ved flomsituasjoner - Regulantenes og myndighetenes rolle og ansvar*. Brev 23.05.2005. Tilgjengelig fra: https://www.nve.no/media/2300/regulantansvar_i_flomsituasjoner.pdf (lest 22.04.17).
- NVE. (2016). *Revisjon av konsesjonsvilkår*. Tilgjengelig fra: <https://www.nve.no/energiforsyning-og-konsesjon/vannkraft/revisjon-av-konsesjonsvilkar/> (lest 22.04.17).
- NVE. (2017a). *AMS*. Tilgjengelig fra: <https://www.nve.no/elmarkedstilsynet-marked-og-monopol/sluttbrukermarkedet/ams/> (lest 22.04.17).
- NVE. (2017b). *Høringssvar - forslag til endringer i vassdragsreguleringsloven og industrikonsesjonsloven*, 17.02.2017.

- NVE. (u.å.-a). *Informasjon om NVEs saksbehandling - Revisjon av konsesjonsvilkår*: NVE (Informasjonsskriv fått av NVE 19.01.2017).
- NVE. (u.å.-b). *Konsesjonssaker - Saker knyttet til energiutbygging, samt tiltak i vann og vassdrag*. Tilgjengelig fra: <https://www.nve.no/konsesjonssaker/> (lest 07.05.17).
- OED, Advokatfirma Mageli ANS & NINA. (2007). *Rapport om rammer for magasindisponering*: Olje- og energidepartementet. Tilgjengelig fra: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/oed/vedlegg/energiloven/multiconsult_betydningen_av_ulike_rammer_for_magasindisponeringen.pdf?id=2244449 (lest 17.04.17).
- OED. (2012). *Retningslinjer for revisjon av konsesjonsvilkår for vassdrags- reguleringer*: Regjeringen. Tilgjengelig fra: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/oed/2012-0606_retningslinjer_for_revisjon_25mai_siste.pdf (lest 05.05.17).
- OED. (2016). *Høringsnotat - Forslag til revidert lov 14. desember 1917 nr. 17 om vassdragsreguleringer og endringer i vannressursloven*. 18.11.2016.
- Rikoll, M. & Sponberg, O. M. (2012). *Høg vannstand gir store problemer for Skibladner*: NRK. Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/ho/for-mye-vann-for-skibladner-1.8249642> (lest 22.04.17).
- Statnett. (u.å.). *Tiltaksplan Systemdrifts- og markedsutvikling 2016-2021*. Tilgjengelig fra: http://statnett.no/Documents/Kraftsystemet/Utvikling_av_kraftsystemet/Tiltaksplan_Systemdrifts-og_markedsutvikling_2016-2021.pdf (lest 04.05.17).
- Stiansen, O. & Haagensen, K. (2002). *Vannkraftutbygging. I: Falkanger, T. & Haagensen, K. (red.) Vassdrags- og energirett*, s. 260-432. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sveen, K. (2010). *Aldri sett så lite vann i Mjøsa*: NRK Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/ho/landligge-for-skibladner-1.7115641> (lest 22.04.17).
- Tvedt, M. W. (2012). *Lærebok i forvaltningsrett*. Oslo: Gyldendal Juridisk.
- Winge, N. K. (2013). *Kampen om arealene*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Wolfgang, O., Haugstad, B., Wangensteen, I. & Doorman, G. (2007). *Magasindisponering før og etter energiloven*. SINTEF (TR A6569). Tilgjengelig fra: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/oed/vedlegg/energiloven/wolfgang_haugstad_mo_wangsteen_doorman_magasindisponering_for_og_etter_energiloven.pdf?id=2244437 (lest 09.05.17).

Forvaltningsvedtak mv.

- NVE. (2005b). *Utbygging av Eitrheim- og Tokheimvassdraget*. Saksnr. 200204675.
Tilgjengelig fra:
<https://www.nve.no/konsesjonssaker/konsesjonssak?id=2519&type=V-1> (lest 05.05.17).
- NVE. (2012a). *Nord-Trøndelag Elektrisitetsverk (NTE) og Helgelandskraft AS — endring av konsesjonsvilkår for regulering av Abjøravassdraget, Bindal kommune i Nordland - NVEs innstilling*. Tilgjengelig fra:
<http://webfileservice.nve.no/API/PublishedFiles/Download/200708150/605845> (lest 05.05.17).
- NVE. (2012b). *Vedr. revisjon av konsesjonsvilkår for Holsreguleringen*. Tilgjengelig fra:
<http://webfileservice.nve.no/API/PublishedFiles/Download/201005907/590056> (lest 05.05.17).
- NVE. (2013). *Søknader om tillatelse til flere reguleringer og utbygginger i Ullsfjorden (Sørfjorden) i Tromsø kommune, fra Troms Kraft Produksjon AS, Skognes og Stordalen Kraftlag AS og Småkraft AS - NVEs innstilling*. Tilgjengelig fra:
<http://webfileservice.nve.no/API/PublishedFiles/Download/200700647/651544> (lest 05.05.17).
- NVE. (2015). *Skognesdalen kraftverk og Steinnes kraftverk i Ullsfjorden*. Saksnr. 200700647.
Tilgjengelig fra:
<https://www.nve.no/konsesjonssaker/konsesjonssak?id=4816&type=V-1> (lest 05.05.17).
- NVE. (2017c). *Statkraft Energi AS – Tillatelse til å midlertidig fravike kravet om minstevannføring i Kjelaåi i Tokke- Vinjevassdraget, Vinje kommune*. Tilgjengelig fra:
<http://webfileservice.nve.no/API/PublishedFiles/Download/201701756/2028521> (lest 05.05.17).
- NVE. (u.å.-c). *Vilkår for tillatelse etter reguleringsloven § 8 til Glommens og Laagens Brukseierforening (GLB) til å foreta regulering av Einunna ved Markbulia*.
Tilgjengelig fra:
<http://webfileservice.nve.no/API/PublishedFiles/Download/200700799/1575596> (lest 05.05.17).
- OED. (u.å.). *Departementets bemerkninger til utbygging av Einunna kraftstasjon og regulering av Markbulia*: NVE. Tilgjengelig fra:

<http://webfileservice.nve.no/API/PublishedFiles/Download/200700799/1575595> (lest 05.05.17).

Lover og forarbeider

- 1687 Kong Christian Den Femtis Norske Lov 15 april 1687
- 1814 Kongeriket Noregs grunnlov 17 mai 1814 (Grunnloven)
- 1902 Almindelig borgerlig Straffelov 22 mai 1902 nr. 10 (Straffeloven)
- 1911 Vassdragsreguleringsloven 04 august 1911
- 1917 Lov 14 desember 1917 nr. 17 om vasdragsreguleringer (vassdragsreguleringsloven)
- 1918 Lov 31 mai 1918 nr. 4 om avslutning av avtaler, om fuldmagt og om ugyldige viljeserklæringer (avtaleloven)
- 1961 Lov 16 juni 1961 nr. 15 om rettshøve mellom grannar (grannelova)
- 1967 Lov 10 februar 1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker (forvaltningsloven)
- 1996 Lov 29 november 1996 nr. 72 om petroleumsvirksomhet (petroleumsloven)
- 1996 Lov 20 desember 1996 nr. 106 om tomtefeste (Tomtefestelova)
- 1999 Lov 21 mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven)
- 2000 Lov 24 november 2000 nr. 82 om vassdrag og grunnvann (vannressursloven)
- 2005 Lov 20 mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven)
- 2005 Lov 17 juni 1005 nr. 101 om eigedomsregistrering (matrikkellova)
- 2008 Lov 27 juni 2008 nr. 71 om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven)
- 2009 Lov 19 juni 2009 nr. 101 om erverv og utvinning av mineralressurser (mineralloven)

- Ot.prp. nr. 2 (1909) *Angaaende utfærdigelse av lov om vasdragsreguleringer, hvorved industrielle formaal fremmes*
- Ot.prp. nr. 39 (1958) *Endring av lov av 14. Desember 1917 om vassdragsreguleringer m.v.*
- Ot.prp. nr. 50 (1991-1992) *Om lov om endringer i vassdragsreguleringsloven m.fl.*
- Ot.prp. nr. 39 (1998-1999) *Lov om vassdrag og grunnvann (vannressursloven)*
- Innst. O. XIX. (1909) *Indstilling fra justiskomiteen og landbrugskomiteen i forening angaaende udfærdigelse af en lov om vasdragsreguleringer*

NOU 1995:4	<i>Virkemidler i miljøpolitikken</i>
NOU 1996:16	<i>Tiltak mot flom</i>
NOU 2011:16	<i>Standardiser t personskadeerstatning</i>
Meld. St. 25 (2015-2016)	<i>Kraft til endring – Energipolitikken mot 2030</i>
St.prp. nr. 37 (2000-2001)	<i>Numedals-Laugens Brugseierforening Ny konsesjon for fortsatt regulering av Numedalslågen</i>

Rettspraksis

- Rt. 1964 s. 609
- Rt. 1969 s. 643 (Fana-dommen)
- Rt. 1969 s. 757 (Sandvika Gjestgiveri)
- Rt. 1972 s. 403 (Sildoljefabrikken)
- Rt. 1973 s. 1193 (Bodø flyplass)
- Rt. 1980 s. 309 (Nybrottsveien)
- Rt. 2002 s. 1080 (Trekantsambandet)
- Rt. 2006 s. 486 (Gardermoen-dommen)
- Rt. 2011 s. 780 (Jæren Energi)

Norges miljø- og biovitenskapelig universitet
Noregs miljø- og biovitenskapelige universitet
Norwegian University of Life Sciences

Postboks 5003
NO-1432 Ås
Norway